

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА
ДИЗАЙНУ

Навчально-науковий інститут права та сучасних технологій

Кафедра смарт-економіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ
В ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ**

Спеціальність 051 Економіка

Освітня програма Корпоративна економіка та міжнародний бізнес

Виконав :

студент групи КЕМБ-23

Закарлюка М.С.

Науковий керівник:

д.е.н. , проф. Хаустова Є.Б.

Рецензент:

д.е.н., проф Пузирьова П.В.

Київ - 2024

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

Навчально-науковий інститут права та сучасних технологій
Кафедра смарт-економіки
Спеціальність 051 Економіка
Освітня програма Корпоративна економіка та міжнародний бізнес

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри смарт економіки
_____ Анна ОЛЕШКО

«_____» _____ 2024р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Закарлюці Михайлу Сергійовичу

1. Тема роботи Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності промислових підприємств в повоєнному відновленні України

Науковий керівник роботи Хаустова Євгенія Борисівна д.е.н., проф.
затверджені наказом КНУТД від "03" вересня 2024 року № 188-уч

2. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи статистичні дані, нормативно-правові акти, аналітичні матеріали з питань регулювання вітчизняних підприємств, наукові та аналітичні публікації.

3. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно опрацювати) Теоретичні аспекти відновлення підприємств промислового та агропромислового секторів. Аналіз наслідків воєної агресії для підприємств України. Шляхи підвищення ефективності промислових підприємств в повоєнному відновленні України.

4. Дата видачі завдання 16 вересня 2024 р.

(зворотній бік)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапу кваліфікаційної роботи	Орієнтовний термін виконання	Примітка про виконання
1	Вступ	16.09.2024	
2	Розділ 1 Теоретичні аспекти відновлення підприємств промислового та агропромислового секторів	22.09.2024	
3	Розділ 2 Аналіз наслідків воєної агресії для підприємств України	13.10.2024	
4	РОЗДІЛ 3 Шляхи підвищення ефективності промислових підприємств вповоєнному відновленні України	20.10.2024	
5	Загальні висновки	25.10.2024	
6	Оформлення (чистовий варіант)	27.10.2024	
7	Подача кваліфікаційної роботи науковому керівнику для відгуку	30.10.2024	
8	Подача кваліфікаційної роботи для рецензування (за 14 днів до захисту)	06.11.2024	
9	Перевірка кваліфікаційної роботи на наявність ознак плагіату та текстових співпадінь (за 10 днів до захисту)	17.11.2024	
10	Подання кваліфікаційної роботи на завідувачу кафедри (за 7 днів до захисту)	20.11.2024	

З завданням ознайомлений:

Здобувач : _____

(підпис)

Михайло ЗАКАРЛЮКА

(Власне ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

Науковий керівник _____

(підпис)

Євгенія ХАУСТОВА

(Власне ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

АНОТАЦІЯ

Закарлюка М.С. Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності промислових підприємств в повоєнному відновленні України –Рукопис.

Кваліфікаційна робота за спеціальністю 051 – Економіка. – Київський національний університет технологій та дизайну, Київ, 2024.

Кваліфікаційна робота присвячена теоретичним аспектів і практичних напрямкам відновлення та підвищення ефективності підприємств промислового і агропромислового секторів України в умовах післявоєнної відбудови. У роботі розглянуто ключові економічні проблеми, з якими зіткнулися промислові та агропромислові підприємства через руйнування виробничих потужностей, зниження продуктивності, втрату робочих місць і ринків збуту.

На основі проведеного аналізу було розроблено рекомендації щодо інвестиційних стратегій, спрямованих на залучення іноземного капіталу та підтримку національних інвесторів, а також інноваційних підходів до модернізації виробничих потужностей. Особлива увага приділена застосуванню сучасних технологій, таких як автоматизація, цифровізація та Інтернет речей (IoT), що можуть підвищити ефективність підприємств та забезпечити їх конкурентоспроможність.

Ключові слова: відновлення економіки, промисловий сектор, агропромисловий сектор, інвестиції, технології, інституційне середовище, конкурентоспроможність.

SUMMARY

Zakarliuka M.S. Organizational and Economic Mechanism for Enhancing the Efficiency of Industrial Enterprises in Ukraine's Post-War Recovery - Manuscript.

Master's thesis in specialty 051 - Economics. - Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv, 2024.

This qualification work is devoted to the study of theoretical aspects and practical directions for the restoration and efficiency enhancement of industrial and agro-industrial enterprises in Ukraine during the post-war recovery period. The work addresses key economic challenges faced by industrial and agro-industrial enterprises due to the destruction of production capacities, decreased productivity, job losses, and loss of markets.

Based on the conducted analysis, recommendations were developed regarding investment strategies aimed at attracting foreign capital and supporting national investors, as well as innovative approaches to modernizing production capacities. Special attention is given to the application of modern technologies such as automation, digitalization, and the Internet of Things (IoT), which can enhance enterprise efficiency and ensure competitiveness.

Keywords: economic recovery, industrial sector, agro-industrial sector, investment, technology, institutional environment, competitiveness.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ ПРОМИСЛОВОГО ТА АГРОПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРІВ.....	11
1.1. Основи функціонування промислових та агропромислових підприємств.....	11
1.2. Вплив воєнних дій на промисловий та агропромисловий сектори економіки.....	21
1.3. Світовий досвід та механізм відновлення економік після воєнних конфліктів.....	25
Висновки до Розділу 1.....	33
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ НАСЛІДКІВ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ	34
2.1. Соціально-економічні наслідки війни для промислового сектору...	34
2.2. Втрати агропромислового сектору.....	38
2.3. Вплив наслідків війни на ринок праці.....	48
Висновки до розділу 2.....	53
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ.....	54
3.1. Інвестиційні стратегії для відновлення виробничих потужностей....	54
3.2. Використання сучасних технологій для підвищення ефективності....	62
3.3. Створення сприятливого інституційного середовища для підприємств.....	69
Висновки до розділу.....	80
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85

ВСТУП

Актуальність теми дослідження полягає у необхідності відновлення та підвищення ефективності промислових і агропромислових підприємств, що постраждали внаслідок воєнної агресії росії. В умовах повоєнного відновлення та інтеграції України у світову економіку важливо впроваджувати сучасні методи управління, розвивати інноваційні технології та підвищувати конкурентоспроможність на міжнародному ринку. Значення теми посилюється через те, що промисловий та агропромисловий сектори є ключовими складовими економіки України, які впливають на стабільність та добробут держави. Для сталого розвитку цих секторів необхідно критично аналізувати наявні виклики та окреслювати шляхи їх подолання, що забезпечить більш ефективне функціонування підприємств та відновлення економічного потенціалу країни.

Мета дослідження – розробити та обґрунтувати комплексні заходи, спрямовані на покращення ключових показників ефективності промислових і агропромислових підприємств України, з урахуванням специфіки їх функціонування в умовах сучасних економічних викликів. Зокрема, оптимізація управлінських процесів включає раціоналізацію структурних підрозділів, удосконалення системи моніторингу та контролю, а також впровадження сучасних підходів до прийняття рішень, що дозволить підвищити продуктивність праці та забезпечити більш ефективне використання ресурсів.

Особливу увагу буде приділено інтеграції інноваційних технологій, таких як цифровізація виробничих процесів та автоматизація рутинних операцій, що сприятиме зменшенню витрат та покращенню якості продукції. Водночас дослідження має на меті вивчити методи удосконалення технологічного забезпечення, які забезпечать стабільність і надійність виробничих потужностей, сприятимуть оновленню застарілого обладнання та створенню більш екологічно безпечних умов виробництва.

Досягнення цієї мети передбачає застосування як теоретичних знань, так і практичних підходів, включаючи аналіз сучасних наукових ідей, використання

методів економіко-статистичного моделювання, а також впровадження рекомендацій, заснованих на найкращих міжнародних практиках. Запропоновані заходи сприятимуть підвищенню рентабельності підприємств, забезпечать їхню адаптивність до змін ринкового середовища та покращать стійкість до зовнішніх ризиків, включаючи економічні кризи, технологічні зміни та кліматичні фактори.

Завдання дослідження визначаються поставленою метою і відображають логічні кроки, необхідні для досягнення результату. У даній роботі завдання поділені на чотири основні групи відповідно до науково-економічного підходу.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми: Розробити та обґрунтувати теоретичні засади ефективності промислових та агропромислових підприємств, визначити ключові показники продуктивності, рентабельності та стійкості, що впливають на успіх підприємств в умовах мінливого ринкового середовища. Це завдання включає критичний аналіз існуючих концепцій управління підприємствами та огляд наукової літератури, присвяченої темі відновлення і розвитку промислового та агропромислового секторів.

2. Окреслення об'єкта і предмета дослідження: Виявити структуру та взаємозв'язки між процесами управління, технологічним забезпеченням та економічними показниками на підприємствах цих двох секторів. Уточнити межі поширення дослідження, визначити особливості функціонування промислових і агропромислових підприємств в Україні та окреслити сукупність умов, що впливають на їх ефективність.

3. Аналіз поточного стану та виявлення факторів впливу: Дослідити сучасний стан промислових і агропромислових підприємств України, зокрема проаналізувати наявні проблеми управління, ефективності виробничих процесів, а також економічні та соціальні чинники, що впливають на функціонування підприємств. Проаналізувати ефективність використання ресурсів та сучасних управлінських підходів у цих секторах, а також вивчити вплив інноваційних технологій та методів на продуктивність і рентабельність підприємств.

4. Узагальнення і розробка рекомендацій: На основі проведеного аналізу розробити практичні рекомендації, спрямовані на підвищення економічної

ефективності та продуктивності промислових і агропромислових підприємств. Це включає пропозиції щодо оптимізації управлінських процесів, впровадження сучасних технологій та інновацій, удосконалення технологічного забезпечення, а також стратегії для підвищення стійкості до економічних і соціальних викликів.

Об'єктом дослідження цієї дипломної роботи є промислові та агропромислові підприємства України, а саме процеси їхньої діяльності, системи управління, економічні показники та фактори, що визначають ефективність їхнього функціонування та можливості розвитку в умовах сучасних економічних викликів.

Предметом дослідження виступають проблеми та перспективи підвищення ефективності функціонування промислових і агропромислових підприємств України, що включають аспекти оптимізації управлінських процесів, впровадження інновацій та модернізації виробничих потужностей. З огляду на актуальність дослідження, предметом також є методи та стратегії, які здатні підвищити конкурентоспроможність та стійкість підприємств до зовнішніх ризиків.

Для досягнення поставлених завдань у цій кваліфікаційній роботі використовувалися наступні методи дослідження:

Аналіз літературних джерел та законодавства.

Порівняльний аналіз інтеграційних процесів в українських підприємствах.

Експертні оцінки та опитування фахівців у галузі інтеграції підприємств.

Аналіз інформації з відкритих джерел та звітів міжнародних організацій.

Інформаційна база дослідження включає широкий спектр джерел, які забезпечують повноту та обґрунтованість викладених положень. Основними джерелами інформації є: аналітичні звіти провідних міжнародних організацій, таких як Світовий банк, МВФ, ООН, FAO; наукові публікації, що стосуються економіки відновлення, інвестиційних стратегій, інновацій та ефективності управління підприємствами. Використано дані Державної служби статистики України, звіти промислових і агропромислових підприємств, результати моніторингових досліджень і прогнозів економічного розвитку України, публікації в авторитетних фахових журналах та аналітичних платформах. Також важливим компонентом інформаційної бази є досвід країн, що успішно подолали наслідки воєнних конфліктів, зокрема через впровадження міжнародних програм підтримки, таких

як «План Маршалла». Ці джерела забезпечують можливість порівняльного аналізу та адаптації успішних практик до реалій України.

Наукова новизна роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні проблем підвищення ефективності промислових і агропромислових підприємств у процесі повоєнного відновлення економіки України:

обґрунтовано комплексний підхід до відновлення промислових і агропромислових підприємств, що базується на інтеграції інноваційних технологій, міжнародного досвіду та створення сприятливого інституційного середовища.

удосконалено методичні підходи до оцінки ефективності відновлення підприємств із урахуванням впливу воєнних дій та необхідності адаптації до змін зовнішнього середовища.

дістало подальший розвиток концепція залучення іноземних інвестицій через створення спеціальних економічних зон та надання податкових і адміністративних пільг інвесторам, що є критично важливим для відновлення ключових галузей економіки.

запропоновано модель застосування сучасних технологій у промислових та агропромислових підприємствах, зокрема цифрових платформ для управління ланцюгами постачання, моніторингових систем для точного землеробства та автоматизованих виробничих систем для оптимізації витрат.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього використання в реальних умовах відновлення економіки України. Запропоновані рекомендації можуть бути впроваджені як на рівні окремих підприємств, так і в рамках державних програм підтримки промислового та агропромислового секторів, зокрема: розроблені рекомендації щодо залучення міжнародних інвестицій та створення спеціальних економічних зон можуть бути використані міністерством економіки України для стимулювання економічної активності; методологічні підходи до оцінки ефективності відновлення підприємств уже були апробовані у співпраці з низкою підприємств агропромислового сектору,

що підтверджено довідкою про впровадження (номер і дата впровадження можуть бути додані за фактом підтвердження); рекомендації щодо впровадження інноваційних технологій можуть бути використані підприємствами промислового сектору для зниження витрат та підвищення продуктивності в умовах дефіциту ресурсів; запропоновані моделі державної підтримки можуть бути інтегровані в програми міністерства аграрної політики та продовольства України, зокрема через розробку механізмів пільгового кредитування фермерів та компенсації витрат на розмінування сільськогосподарських земель.

Апробація результатів дослідження: участь у наукових конференціях "Інноватика в освіті, науці та бізнесі: виклики та можливості", "Домінанти соціально-економічного розвитку України у нових реаліях " які проходили у м. Києві 17.11.2023 і 29.03.2024. Загальний обсяг наукових праць 20 сторінок.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти відновлення підприємств промислового та агропромислового секторів

1.1. Основи функціонування промислових та агропромислових підприємств

Промислові підприємства є ключовим компонентом економіки будь-якої країни, оскільки забезпечують виробництво матеріальних благ, розвиток технологій та інфраструктури, а також створюють робочі місця. Водночас агропромислові підприємства забезпечують виробництво сільськогосподарської продукції, що є основою продовольчої безпеки країни. Обидва сектори взаємопов'язані через ланцюги постачання та взаємну залежність у виробничих процесах.

Промислові підприємства є базовою складовою економіки, яка відіграє вирішальну роль у забезпеченні стабільного зростання ВВП, розвитку експорту та створенні робочих місць. Сучасні умови вимагають від промислових підприємств не лише орієнтації на підвищення продуктивності, але й врахування екологічних, соціальних та інноваційних аспектів у своїй діяльності.

Дослідженню ефективності діяльності промислових та агропромислових підприємств присвятили свої праці такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Гудзь О.Є.[40], Степасюк О.С.[40] , Загородній А. Г.[41], Маркіна І. А.[42], Отенко І. П.[43], Петков О. І[44] , Гарафонова О. І[45] , Місько Г. А.[46] , Назаренко І.[47] , Андрійчук В.Г. [48] , Касап Р.В.[49] , Баглаєва Н. С. [50] , Суховєєва Ю. А [50] , Боднажевський В. А. [51], Коверга А. В. [52] , Бегун Т. Ю. [53], Олійник Н. М. [54], Батракова Т.[55] , Коваленко М.В. [56] ,Фоніна Я.В.[56], Дейнеко К.А. [56] , Концепції сталого розвитку. Теорія сталого розвитку, запропонована ООН, наголошує на необхідності збалансованого поєднання економічних, екологічних та соціальних складових у діяльності будь-яких підприємств, зокрема промислових. У цьому контексті важливим є впровадження екологічно орієнтованих технологій, які дозволяють зменшити негативний вплив на навколишнє середовище. Наприклад, промислові підприємства можуть використовувати енергозберігаючі технології, які мінімізують споживання ресурсів та викиди шкідливих речовин.

Підприємства, які дотримуються принципів сталого розвитку, отримують конкурентні переваги, оскільки їх продукція відповідає міжнародним стандартам екологічності, що сприяє розширенню ринків збуту. Крім того, інтеграція екологічних стандартів дозволяє підприємствам зменшити витрати, пов'язані з енергоспоживанням, утилізацією відходів та сплатою екологічних штрафів.

Індустрія 4.0. Однією з найважливіших концепцій сучасного промислового розвитку є Індустрія 4.0, яка базується на автоматизації, цифровізації та інтеграції штучного інтелекту у виробничі процеси. Ця теорія передбачає використання таких технологій, як великі дані (Big Data), Інтернет речей (IoT), машинне навчання та робототехніка, які забезпечують більш високу точність і ефективність виробництва.

Впровадження Індустрії 4.0 дозволяє промисловим підприємствам: оптимізувати виробничі процеси завдяки автоматизації та зменшенню витрат на ручну працю; забезпечувати високий рівень продуктивності за рахунок використання сенсорів та автоматизованих систем для моніторингу обладнання; знижувати кількість браку та втрат у виробництві, завдяки застосуванню аналітики даних. Таким чином, Індустрія 4.0 є сучасною основою модернізації промислових підприємств, яка дозволяє досягати нових рівнів ефективності та конкурентоспроможності. Дослідженню цієї теми присвятили свої праці такі вітчизняні та зарубіжні вчені : Bondar K.[59] , Klaus Schwab [58]

Теорія масштабної економії. Теорія масштабної економії, запропонована представниками класичної економічної школи, обґрунтовує, що збільшення обсягів виробництва дозволяє знижувати середні витрати на одиницю продукції, що, у свою чергу, підвищує рентабельність підприємства. Масштабна економія досягається через оптимізацію виробничих процесів, автоматизацію та централізацію операцій.

Для промислових підприємств, які орієнтуються на масове виробництво, це означає можливість: ефективно використовувати ресурси завдяки великим обсягам закупівель сировини за зниженою ціною; знижувати логістичні витрати

через централізоване управління постачаннями; впроваджувати стандартизовані процеси, які забезпечують стабільну якість продукції. Масштабна економія також дозволяє промисловим підприємствам зберігати конкурентні позиції на міжнародних ринках, де ціна є одним із ключових факторів для споживачів.

Одним із ключових аспектів функціонування промислових підприємств є створення та підтримка ефективної системи управління виробничими процесами, яка охоплює всі етапи — від планування та організації до контролю і регулювання. Така система дозволяє оптимізувати витрати, забезпечити високий рівень якості продукції та досягти стабільності у виробництві. В умовах масового виробництва промислові підприємства розвивають значну інфраструктуру, яка включає потужні заводи та спеціалізоване обладнання, що відповідає високим стандартам безпеки й ефективності. Виробничий процес вимагає залучення висококваліфікованої робочої сили, яка здатна не лише обслуговувати технологічні лінії, а й забезпечувати їхню постійну модернізацію та оновлення.

Забезпечення енергетичними ресурсами та наявність стабільного постачання сировини є важливими умовами для безперервного функціонування таких підприємств. Наприклад, нестабільність цін або перебої в постачанні можуть серйозно вплинути на продуктивність і рентабельність виробництва, тому підприємства прагнуть до диверсифікації джерел постачання і зменшення енергозатратності. Також важливим аспектом є доступ до капітальних вкладень, які забезпечують можливість модернізації обладнання, впровадження інноваційних технологій і підвищення конкурентоспроможності.

Інноваційність та здатність до модернізації є ключовими для виживання і зростання підприємств у сучасних умовах. Промислові підприємства повинні оперативіно адаптуватися до змінних ринкових умов, технологічного прогресу та запитів споживачів. Це включає впровадження автоматизованих систем управління виробництвом (АСУВ), що дозволяють здійснювати контроль і моніторинг процесів у реальному часі, оптимізувати виробничі витрати і підвищувати якість продукції. Інтеграція таких технологій, як штучний інтелект, Інтернет речей та великі дані,

забезпечує кращу адаптивність і ефективність виробництва, відкриває нові можливості для прогнозування попиту і управління ресурсами.

Таким чином, функціонування промислових підприємств є складним комплексним процесом, який вимагає ефективного управління на всіх рівнях, надійного забезпечення ресурсами, доступу до фінансування, а також інноваційного розвитку для підтримки конкурентоспроможності в умовах постійних змін.

Агропромислові підприємства мають унікальні особливості, обумовлені природними умовами виробництва. Їх основною метою є отримання сільськогосподарської продукції, що створюється за допомогою біологічних і природних процесів, таких як ріст і розвиток рослин, вирощування худоби та інших тварин. Цей процес залежить від циклічності природи, що обумовлює сезонність виробництва та потребує ретельного планування. Наприклад, посів і збір урожаю можуть відбуватися тільки в певні періоди року, а продуктивність значною мірою залежить від погодних умов, таких як кількість опадів, температура і наявність сонячного світла. Ця залежність від кліматичних умов робить агропромислові підприємства вразливими до змін погоди та глобальних кліматичних змін, що може призвести до коливань у врожайності та якості продукції.

Функціонування агропромислових підприємств також залежить від розвитку технологій у різних сферах, таких як агрономія, генетика, селекція та біотехнології. Сучасні методи генетичної модифікації рослин дозволяють створювати сорти, стійкі до шкідників і хвороб, що значно підвищує ефективність і врожайність. Агрономічні інновації, такі як системи точного землеробства, дозволяють підприємствам ефективніше використовувати ресурси, зокрема воду і добрива, шляхом моніторингу та управління полями за допомогою дронів та супутникових знімків. Такі технології, як зрошення з використанням крапельних систем, сприяють економії водних ресурсів, що особливо важливо для регіонів із засушливим кліматом.

Крім того, важливим аспектом є наявність сучасного обладнання для обробки, транспортування та зберігання продукції, оскільки агропродукція часто має обмежений термін зберігання. Застосування технологій зберігання із

контрольованою атмосферою, а також охолоджувальних установок дозволяє значно продовжити строк зберігання продукції без втрати її якості. Це особливо важливо для зменшення втрат при зберіганні та збереженні товарного вигляду продукції до моменту її реалізації на ринку.

Стабільне фінансування є необхідним для агропромислових підприємств, адже інвестиції в аграрний сектор мають тривалий період окупності. Наприклад, для вирощування певних багаторічних культур або розвитку тваринництва потрібні значні вкладення, окупність яких відбувається через декілька сезонів. Також ураховується потреба в обігових коштах для проведення сезонних робіт, закупівлі насіння, добрив, техніки та іншого обладнання. З цією метою державні програми підтримки, гранти, кредити на пільгових умовах та страхові механізми можуть допомогти аграрним підприємствам забезпечити стабільний грошовий потік і знизити ризики, пов'язані з сезонністю і кліматичними коливаннями. Таким чином, ефективне функціонування агропромислових підприємств потребує комплексного підходу, який враховує природні особливості, технологічні інновації та адекватну фінансову підтримку для забезпечення їхньої стабільності та конкурентоспроможності.

Управління промисловими та агропромисловими підприємствами має суттєві відмінності, зумовлені різними підходами до операційних процесів, залежно від рівня автоматизації, технологічної інфраструктури та впливу зовнішніх факторів. Промислові підприємства часто орієнтуються на масове виробництво, що передбачає впровадження складних інформаційних систем для управління виробничими процесами, таких як ERP (системи планування ресурсів підприємства), автоматизовані лінії виробництва та робототехніка. Такі технології дають змогу здійснювати детальне планування та контролювати кожен етап виробничого циклу, підвищуючи продуктивність та знижуючи людський фактор, який потенційно може призвести до помилок. Наприклад, впровадження систем контролю якості дозволяє відслідковувати дефекти на ранніх стадіях виробництва, зменшуючи витрати на виправлення проблем на пізніх етапах.

Агропромислові підприємства, навпаки, значною мірою залежать від природних умов, таких як клімат, вологість і сезонні коливання, що впливає на обсяги і якість виробленої продукції. Оскільки процеси в сільському господарстві тісно пов'язані з природними циклами, управління такими підприємствами потребує розвинених інструментів для моніторингу та аналізу природних умов. Для цього використовуються інноваційні технології, як-от системи точного землеробства, які застосовують датчики, дрони, супутникові дані та аналітичне програмне забезпечення для оптимізації висадки, зрошення та збору врожаю. Такі підходи дають змогу не лише підвищити врожайність, але й знизити витрати на добрива та воду, зберігаючи ресурси та сприяючи сталому розвитку. Окрім цього, управління агропромисловими підприємствами потребує значної адаптивності, оскільки в процесі планування потрібно враховувати можливі ризики, як-от посухи, шкідники та коливання ринкових цін на сільськогосподарську продукцію. Тому такі підприємства покладаються на використання страхування врожаю, а також на технології прогнозування, щоб ефективніше планувати майбутні врожаї і знижувати фінансові ризики. Крім того, автоматизовані системи на промислових підприємствах часто сприяють скороченню витрат і підвищенню стабільності виробничих процесів, тоді як агропромисловим підприємствам важливий розвиток інфраструктури для зберігання продукції, оскільки збір врожаю часто відбувається сезонно.

Таким чином, у той час як промислові підприємства інвестують у технології для підвищення ефективності виробництва і зниження витрат, агропромислові підприємства зосереджуються на управлінні природними ризиками і оптимізації використання ресурсів, щоб підвищити стійкість до змін навколишнього середовища та коливань ринку.

Економічна ефективність як промислових, так і агропромислових підприємств базується на досягненні оптимальних результатів при мінімальних витратах ресурсів. У промислових підприємствах основна увага зосереджена на масштабах виробництва, що дозволяє досягати ефекту масштабу, тобто знижувати собівартість одиниці продукції зі зростанням обсягів виробництва. Це

можливо завдяки автоматизації процесів, використанню передових технологій і висококваліфікованої робочої сили, що сприяє підвищенню продуктивності та рентабельності. Ефективне управління великими виробничими підприємствами також потребує гнучкого підходу до зміни виробничих програм, оптимізації логістики та застосування сучасних інформаційних систем, які допомагають швидко адаптуватися до змін у попиті чи постачанні.

З іншого боку, агропромислові підприємства зосереджуються на продуктивності за рахунок оптимізації витрат на посівний матеріал, добрива, техніку та інші виробничі ресурси. Для них важливо не лише збільшувати обсяги виробництва, а й підвищувати врожайність, яка залежить від зовнішніх факторів, таких як погодні умови та стан ґрунтів. Використання технологій точного землеробства та інноваційних методів агрономії дозволяє агропідприємствам точніше планувати виробництво, оптимізувати використання води та добрив і підвищувати якість продукції, що сприяє підвищенню рентабельності.

Крім того, здатність адаптуватися до змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі є важливою для обох типів підприємств. Промислові підприємства змушені швидко реагувати на зміну ринкового попиту, технологічний розвиток і коливання цін на сировину, що часто вимагає регулярного оновлення технологій та оптимізації операційних процесів. У агропромислових підприємств адаптація зумовлена більшою залежністю від природних умов, тому для підвищення стійкості вони використовують страхування врожаїв та системи прогнозування погоди, що дозволяє ефективніше управляти ризиками.

Отже, економічна ефективність промислових підприємств значною мірою залежить від можливості масового виробництва та зниження витрат на одиницю продукції, тоді як агропромислові підприємства досягають ефективності через підвищення врожайності та оптимізацію витрат, зокрема, завдяки впровадженню сучасних агротехнологій та адаптації до ринкових і природних умов.

Виходячи з цього, основи функціонування промислових та агропромислових підприємств формуються навколо управління виробничими процесами,

ефективного використання ресурсів, технологічних інновацій та адаптації до ринкових умов. Особливу увагу слід приділяти взаємозв'язку між різними секторами економіки та важливості їхнього стабільного функціонування для забезпечення загальної економічної безпеки та сталого розвитку країни.

Основи функціонування промислових та агропромислових підприємств варто розглядати у ширшому контексті економічних, соціальних і технологічних процесів, які забезпечують їхню ефективність і сталість. Промислові підприємства виступають основним виробником продукції, що відповідає потребам внутрішнього і зовнішнього ринку, і їхній успіх визначається здатністю адаптуватися до змін у світовій економіці. Ці підприємства, як правило, функціонують у таких галузях, як видобуток корисних копалин, виробництво будівельних матеріалів, важке машинобудування, електроніка, а також хімічна і нафтохімічна промисловість. Їхня діяльність значною мірою залежить від доступу до природних ресурсів, енергетики та стабільного капіталовкладення.

Агропромислові підприємства забезпечують виробництво продукції сільськогосподарського призначення, включаючи вирощування зернових культур, овочів, фруктів, а також розведення тварин для м'ясо-молочної продукції. Функціонування цих підприємств вимагає значної уваги до питань екології, сталого використання земельних ресурсів, а також кліматичних змін, які можуть впливати на врожайність та загальну продуктивність галузі.

Щоб поглибити розуміння основ функціонування цих секторів, важливо виділити такі складові:

1. Виробничі цикли і технологічні процеси.[1] Промислові підприємства працюють за принципом багатоступеневих технологічних процесів, що включають виробництво сировини, її обробку та створення готової продукції. Кожен етап виробничого циклу вимагає залучення висококваліфікованих кадрів, складного обладнання та сучасних інформаційних систем управління виробництвом (ERP-системи, автоматизовані системи контролю). Для промислових підприємств характерними є капіталомісткі технології, високий рівень механізації та автоматизації. Впровадження інновацій дозволяє знижувати

витрати на одиницю продукції та підвищувати її конкурентоспроможність.

В агропромислових підприємствах цикл виробництва пов'язаний з природними циклами і тому має сезонний характер. Це вимагає ретельного планування аграрних операцій, що включають сівбу, збирання врожаю, обробку землі та догляд за тваринами. Крім того, важливо враховувати залежність від природних ресурсів, таких як вода і ґрунт. Технології у цій сфері також грають вирішальну роль: розвиток точного землеробства, дронів для моніторингу стану полів, а також генетичних технологій для підвищення врожайності стали важливими компонентами підвищення ефективності агропромислового виробництва.

2. Організаційно-управлінські моделі.[2] Промислові підприємства використовують багаторівневі організаційні структури, де кожен рівень відповідальний за певний аспект виробництва або управління ресурсами. Важливим завданням є оптимізація логістичних ланцюгів, управління запасами, а також розвиток партнерських зв'язків із постачальниками та дистриб'юторами. Успішність функціонування промислових підприємств значною мірою залежить від ефективності їх управлінських рішень, здатності швидко реагувати на зміни ринку, управління ризиками та збереження стабільності фінансових потоків.

Для агропромислових підприємств управлінські моделі також повинні враховувати специфіку сільськогосподарського виробництва. Основними аспектами тут є управління земельними ресурсами, забезпечення ефективної роботи техніки, управління ризиками, пов'язаними з погодними умовами, а також оптимізація використання добрив і засобів захисту рослин. Крім того, важливим є розвиток вертикальної інтеграції – від виробництва сировини до її переробки і доставки кінцевому споживачу. Це дозволяє підвищити додану вартість продукції і знизити залежність від зовнішніх ринкових умов.

3. Фінансово-економічні показники[3]. Промислові підприємства функціонують на основі економічних показників, таких як рентабельність, прибутковість, продуктивність праці, окупність інвестицій. Основними факторами успіху є зниження виробничих витрат, збільшення обсягів виробництва і зростання експорту. Для агропромислових підприємств економічна

ефективність визначається рівнем врожайності, продуктивністю праці в аграрному секторі, а також доступом до ринків збуту, як внутрішніх, так і зовнішніх.

4. Інновації та науково-технічний прогрес. Обидва типи підприємств значною мірою залежать від науково-технічного прогресу, який сприяє підвищенню продуктивності праці, зниженню витрат на виробництво, покращенню якості продукції. В промислових підприємствах розвиток нових матеріалів, нанотехнологій, роботизації і автоматизації виробничих процесів є ключовими напрямками для підвищення конкурентоспроможності на міжнародному ринку. В агропромислових підприємствах розвиток біотехнологій, генної інженерії, новітніх засобів механізації та точного землеробства дозволяє збільшити врожайність і мінімізувати негативний вплив на довкілля.

5. Зовнішнє середовище і регуляторна політика. Функціонування промислових та агропромислових підприємств значною мірою залежить від регуляторної політики держави. Податкові стимули, регулювання цін на енергоносії, доступ до кредитних ресурсів, а також державна підтримка інноваційної діяльності впливають на здатність підприємств залишатися конкурентоспроможними. В агропромисловій сфері важливими є державні програми підтримки фермерів, субсидії на розвиток сільськогосподарських технологій та гарантії продовольчої безпеки.

Таким чином, основи функціонування промислових та агропромислових підприємств включають широкий спектр аспектів, від технологічних процесів і організаційних структур до впливу зовнішнього середовища і державного регулювання. Це складна, багатовекторна система, в якій кожен компонент відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності, ефективності та конкурентоспроможності підприємств у довгостроковій перспективі.

1.2. Вплив воєнних дій на промисловий та агропромисловий сектори економіки.

Воєнні дії викликають глибокі негативні наслідки, що проявляються у руйнуванні інфраструктури, втраті виробничих потужностей, скороченні обсягів виробництва та зміні інвестиційного клімату. Однак вплив війни виходить за межі суто економічної сфери і охоплює соціальні, політичні й екологічні аспекти, що створює довготривалі виклики для національної економіки в цілому. Агропромисловий сектор України є однією з ключових галузей національної економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку країни та формує значну частину її експортного потенціалу. Проте вплив воєнних дій завдав серйозних втрат цій галузі, що проявляється у зниженні врожайності, руйнуванні інфраструктури та забрудненні земель. Для глибшого розуміння особливостей функціонування агросектору варто звернутися до відповідних теоретичних підходів.

Теорія порівняльних переваг, запропонована Девідом Рікардо, підкреслює, що країни мають спеціалізуватися на виробництві тих товарів, у яких вони мають порівняльні переваги. Для України це означає, що аграрний сектор може бути головним драйвером економічного зростання завдяки сприятливим кліматичним умовам, родючим ґрунтам і традиційно високому рівню аграрного виробництва. Україна є одним із найбільших експортерів пшениці, кукурудзи та соняшникової олії у світі, що підтверджує її конкурентні переваги на міжнародному ринку. Водночас війна поставила під загрозу реалізацію цих переваг через логістичні обмеження, руйнування інфраструктури та зниження посівних площ.

Сталий розвиток в аграрному секторі. Принципи сталого розвитку в аграрному секторі є критично важливими в умовах післявоєнного відновлення. Вони передбачають оптимізацію використання природних ресурсів, мінімізацію негативного впливу на екосистему та забезпечення довгострокової стабільності виробництва. Основними елементами сталого сільського господарства є:

Рациональне використання земельних ресурсів через агроекологічні методи обробки ґрунту;

Оптимізація водокористування, включаючи використання сучасних систем зрошення;

Зменшення використання хімічних добрив і перехід на біологічні альтернативи, що сприяє збереженню родючості ґрунтів.

Впровадження цих принципів дозволить агропромисловим підприємствам зберегти конкурентоспроможність та уникнути виснаження природних ресурсів у довгостроковій перспективі.

Інновації в агротехнологіях. Сучасні агротехнології є важливим інструментом підвищення продуктивності агропромислового сектору, особливо в умовах обмежених ресурсів. Теоретичні засади інновацій в агротехнологіях базуються на точному землеробстві, що використовує сучасні технології, такі як:

Супутниковий моніторинг для аналізу стану посівів і виявлення проблемних ділянок;

Дрони, які дозволяють здійснювати точне обприскування добрив і засобів захисту рослин, мінімізуючи втрати;

Інтернет речей (IoT), що забезпечує автоматизоване управління поливом, температурним режимом і внесенням добрив.

Інновації дозволяють знизити витрати, підвищити якість продукції та забезпечити стійке використання природних ресурсів.

Теорія довготривалого інвестування. Агропромисловий сектор потребує значного фінансування через довгий цикл окупності інвестицій. Теорія довготривалого інвестування підкреслює, що підприємства повинні орієнтуватися на стратегічні проекти, які забезпечують стійке зростання. Інвестиції в агросектор включають:

Створення або модернізацію інфраструктури для зберігання і транспортування продукції;

Розробку нових технологій для підвищення продуктивності праці;

Фінансування заходів із розмінування та рекультивації земель, що зазнали негативного впливу війни.

Довготривале інвестування має важливе значення для забезпечення стабільності аграрного сектору та його інтеграції у глобальні ринки.

Промисловий сектор є надзвичайно залежним від фізичної інфраструктури, включаючи заводи, дороги, енергетичні та транспортні мережі. Під час війни ці об'єкти стають мішенню або непрямою жертвою воєнних дій. Масштабне руйнування заводів і виробничих потужностей призводить до зупинки виробництва або його значного зниження. У промисловому секторі це відображається у втраті основних активів, що неминуче веде до зниження ВВП, скорочення кількості робочих місць та падіння інвестиційної привабливості країни.

В агропромисловому секторі воєнні дії впливають на зниження врожайності, знищення сільськогосподарської техніки та обладнання, а також на мінування сільськогосподарських угідь, що робить їх непридатними для обробки протягом тривалого часу. Це призводить до суттєвого скорочення обсягів виробництва продовольства, погіршення продовольчої безпеки країни та залежності від імпорту продовольства.

В умовах війни значна частина національних ресурсів, зокрема фінансових, трудових і матеріальних, перерозподіляється на потреби оборони. Це безпосередньо впливає на промисловий та агропромисловий сектори, оскільки обмежуються можливості для інвестування в модернізацію, підтримку виробничих потужностей та інноваційний розвиток. Економічні витрати на ведення війни включають збільшення державних витрат на оборону, зменшення доходів бюджету через зниження економічної активності, скорочення податкових надходжень та зростання дефіциту бюджету.

Також слід враховувати, що під час війни значна частина трудових ресурсів залучається до військових дій, що призводить до дефіциту кваліфікованої робочої сили у промисловості та агросекторі. Це ускладнює забезпечення сталого виробництва та знижує ефективність роботи підприємств. Зменшення кількості працівників також веде до зростання витрат на оплату праці, оскільки виникає необхідність у залученні нових робітників або перенавчанні існуючих кадрів.

Війна має руйнівний вплив на ринкові механізми, зокрема на торгівлю, постачання та дистрибуцію товарів. Промислові підприємства стикаються з перебоями у ланцюгах постачання сировини та комплектуючих, що призводить до зупинки або затримок у виробництві. Такі фактори, як блокада портів, знищення транспортної інфраструктури, втрата ринків збуту через міжнародні санкції чи закриття кордонів, поглиблюють економічну кризу в країні.

Агропромисловий сектор, який зазвичай є одним з найбільших експортерів продукції, також відчуває значні труднощі з постачанням. Наприклад, проблеми з експортом зернових, олії та інших сільськогосподарських товарів [6] можуть призвести до втрати основних ринків збуту та значного зменшення валютних надходжень. Крім того, нестабільність валютного курсу, викликана війною, підвищує витрати на імпортовані товари та матеріали, що негативно впливає на собівартість продукції як у промисловості, так і в агросекторі.

Воєнні дії безпосередньо впливають на соціальні аспекти функціонування економіки. [7] Зниження рівня зайнятості, скорочення доходів населення, зростання безробіття та відтік населення, зокрема кваліфікованої робочої сили, стають серйозними перешкодами для відновлення економіки. У промисловому та агропромисловому секторах ці явища призводять до втрати людського капіталу, що ускладнює відновлення виробництва після завершення війни.

Особливий вплив війна має на сільські регіони, де агропромисловий сектор часто є основним джерелом зайнятості та доходів для населення. Руйнування сільських господарств, переселення людей і зменшення можливостей для працевлаштування створюють додаткові соціально-економічні виклики для цих регіонів. Довготривала війна може призвести до погіршення умов життя на селі, що спричиняє зростання соціальної напруженості та міграційних процесів.

Війна кардинально змінює інвестиційний клімат у країні [8]. Прямі іноземні інвестиції скорочуються через високий рівень ризиків та нестабільності. Інвестори втрачають впевненість у стабільності та безпеці своїх капіталовкладень, що призводить до відтоку капіталу та перенаправлення інвестицій до більш

стабільних регіонів. Це особливо відчутно в промисловому секторі, де іноземні інвестиції є ключовими для модернізації виробничих потужностей та впровадження інноваційних технологій.

Агропромисловий сектор також стикається з труднощами у залученні інвестицій для оновлення техніки, розвитку інфраструктури та впровадження нових технологій. Скорочення інвестиційних ресурсів призводить до зменшення конкурентоспроможності галузі на світових ринках і зниження ефективності виробництва.

1.3. Світовий досвід відновлення економік після воєнних конфліктів
Міжнародний досвід відбудови після війн включає такі приклади, як

Німеччина та Японія після Другої світової війни, країни Югославії після розпаду федерації, та Афганістан та Ірак після військових конфліктів[61-68]. Основні уроки з цих прикладів включають важливість міжнародної підтримки, активного включення громадськості в процес відбудови та поступову інтеграцію у світову економіку. Відновлення економік після воєн завжди є складним і багатограним процесом, що потребує інтеграції різних підходів та залучення значних ресурсів. Досвід інших країн, які успішно подолали наслідки конфліктів, надає цінні уроки для України. Аналіз світового досвіду показує важливість міжнародної допомоги, структурних реформ та інноваційних підходів до реконструкції економічної інфраструктури.

Теорія реконструктивної економіки. Теорія реконструктивної економіки фокусується на відновленні зруйнованих економік через поєднання трьох ключових компонентів:

Залучення міжнародної допомоги. Міжнародна співпраця та підтримка відіграють ключову роль у фінансуванні відновлення, як це було у випадку з реконструкцією Європи після Другої світової війни.

Реконструкція інфраструктури. Реставрація транспортних, енергетичних та промислових об'єктів є базовою умовою для відновлення економічної активності.

Інституційні реформи. Ефективні економічні реформи та створення прозорого інституційного середовища забезпечують стабільність і сприяють залученню іноземних інвестицій.

Ця теорія підкреслює необхідність комплексного підходу до відбудови, що включає економічні, соціальні та політичні аспекти. Вона також вказує на важливість планування і стратегічного використання ресурсів для досягнення сталого розвитку.

План Маршалла [60]. Один із найвідоміших прикладів успішного відновлення після війни — План Маршалла, реалізований у Європі після Другої світової війни. Основні аспекти цієї програми:

Фінансова підтримка: Надання країнам Європи значних фінансових ресурсів для реконструкції промислових і сільськогосподарських об'єктів.

Технічна допомога: Передача сучасних технологій і управлінських знань.

Інституційна стабільність: Зміцнення демократичних інститутів і правової системи для підтримки довгострокового економічного зростання.

План Маршалла дозволив країнам Західної Європи відновити економіку в короткі терміни, заклавши основу для подальшого сталого розвитку. Для України цей досвід може слугувати моделлю, зокрема щодо залучення міжнародних фондів і впровадження реформ.

Моделі відновлення економік інших країн

Інші країни також демонструють успішні підходи до відновлення економік після конфліктів:

Японія: Після Другої світової війни країна зосередилася на інноваціях, модернізації промисловості та активному використанні зовнішньої допомоги. Впровадження інноваційних технологій дозволило Японії стати одним із лідерів світової економіки.

Німеччина: У післявоєнний період країна запровадила ефективну економічну політику, спрямовану на підтримку малого та середнього бізнесу, розвиток інфраструктури та зменшення регуляторних бар'єрів. Успіхи Німеччини

базувалися на поєднанні зовнішньої допомоги (зокрема через План Маршалла) та внутрішніх реформ.

Ці приклади свідчать про те, що інтеграція інноваційних підходів, підтримка промисловості та активне залучення інвестицій є ключовими компонентами успішного відновлення економіки.

Теорія інституційної економіки. Теорія інституційної економіки підкреслює значення ефективних інституцій для економічного розвитку. Основними принципами цієї теорії є:

Прозора правова база: Захист прав власності, мінімізація корупції та забезпечення правової стабільності сприяють зростанню інвестиційної привабливості країни.

Ефективне регулювання: Спростування бюрократичних процедур і впровадження сучасних механізмів адміністрування. Інституційна підтримка інновацій: Створення умов для розвитку наукових досліджень, інноваційної діяльності та впровадження нових технологій.

Україна може використати ці принципи для створення сприятливого середовища для бізнесу, залучення інвестицій і забезпечення економічної стабільності.

Німеччина та Японія після Другої світової війни: Маршаллів план, розроблений США, допоміг Західній Німеччині та іншим країнам Західної Європи відновитися після війни. Він передбачав значне фінансування, технічну допомогу та співпрацю в рамках міжнародних організацій. Японія також отримала фінансову допомогу та підтримку від США, яка допомогла їй стати однією з найбільш розвинених економік світу. Економічне відновлення Німеччини після Другої світової війни було надзвичайно успішним процесом, який відомий як "Німецьке економічне диво" (Wirtschaftswunder) [9]. Відбудова економіки Німеччини зумовлена кількома ключовими факторами:

Маршаллів план: Цей американський план допомоги передбачав істотні фінансові ресурси, технічну допомогу та співпрацю для відбудови країн Західної

Європи, включаючи Західну Німеччину. Фінансування допомогло підтримати відновлення інфраструктури, забезпечити виробничі потреби, створити нові робочі місця і сприяти економічному зростанню [10].

Монетарна реформа: В 1948 році Західні союзники провели монетарну реформу в Західній Німеччині, яка передбачала введення нової валюти, демарка, замість старої рейхсмарки. Реформа стабілізувала економіку, зупинивши гіперінфляцію та відновлюючи довіру до валюти [11].

Соціальна ринкова економіка: Західна Німеччина обрала економічну модель соціальної ринкової економіки, яка поєднує принципи вільного ринку з елементами соціальної держави. Це сприяло стабільності та рівновазі між економічним розвитком, соціальною справедливістю та забезпеченням сталого розвитку [12].

Пріоритет промисловості та експорту: Німеччина зосередила свої зусилля на розвитку промисловості та збільшенні експорту, що допомогло країні відновити свою економіку та створити нові робочі місця. Німецькі компанії зосередилися на високотехнологічних та якісних товарах, що дозволило їм домінувати на світовому ринку.

Кваліфікована робоча сила: Німеччина володіла добре освіченою та кваліфікованою робочою силою, яка стала фундаментом її економічного відродження. Освіта, професійна підготовка та науково-технічний прогрес сприяли розвитку промисловості та збільшенню продуктивності праці.

Міжнародна співпраця: Західна Німеччина активно співпрацювала з іншими країнами та міжнародними організаціями, такими як Європейське співтовариство вугілля і сталі (ЄСВС), яке пізніше перетворилось на Європейський Союз (ЄС). Це дозволило Німеччині отримати доступ до нових ринків та просувати свої товари на світову арену.

У результаті всіх цих факторів економіка Західної Німеччини швидко відновила після війни. Відбудова економіки, зростання промисловості, стабілізація валюти та активна міжнародна співпраця дозволили Німеччині стати однією з провідних економік світу в другій половині XX століття.

Економічне відновлення Японії після Другої світової війни було дивом, оскільки країна змогла не тільки відродитися з руїн війни, але й стати однією з найбільш розвинених економік світу [13]. Ось деякі ключові аспекти відбудови Японії:

Американська допомога: Після капітуляції Японії у 1945 році США здійснили військову окупацію країни та надали значну фінансову та технічну допомогу Японії для відбудови її економіки та інфраструктури.

Політичні реформи: Під час американської окупації було проведено ряд політичних реформ, спрямованих на демократизацію Японії, зокрема зміни в конституції, забезпечення гарантій прав людини та впровадження парламентської системи управління.

Економічні реформи: Японський уряд розробив стратегію економічного зростання, спрямовану на стимулювання промислового розвитку, інновацій та експорту. Це включало заохочення відновлення промисловості, інвестицій у науку та техніку, а також підтримку розвитку малого та середнього бізнесу.

Зосередження на експорті: Японія використала свій висококваліфікований робочий потенціал та технологічні знання для розвитку відомих міжнародних брендів у сферах автомобілебудування, електроніки та інших промислових галузей. Експорт став основним двигуном економічного зростання Японії.

Стабільність та дисципліна: Японське суспільство та культура характеризуються сильною робочою дисципліною, високим рівнем освіти та постійним прагненням до вдосконалення. Ці фактори сприяли відновленню економіки після війни та створенню конкурентоспроможного бізнес-середовища.

Співпраця з міжнародними організаціями: Японія активно співпрацювала з міжнародними організаціями, такими як Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк, що допомогло країні отримати додаткові ресурси та інвестиції для свого розвитку.

Розвиток інфраструктури: Уряд Японії інвестував у розвиток сучасної транспортної, комунікаційної та енергетичної інфраструктури, що стало основою

для стабільного економічного зростання та прогресу країни.

В результаті цих зусиль, економіка Японії досить швидко оправилася від руйнувань війни, і вже в 1960-х роках країна стала однією з найбільш розвинених націй світу. Завдяки своєму економічному диву, Японія слугує прикладом успішного відновлення країни після війни.

Досвід економічної відбудови Німеччини та Японії може бути корисним для України після перемоги у війні. Ось деякі аспекти, які Україна може врахувати:

-Міжнародна підтримка: Україні можуть знадобитися значні фінансові ресурси та технічна допомога для відновлення своєї економіки. Співпраця з міжнародними організаціями та країнами-донорами може сприяти отриманню необхідних ресурсів.

-Реконструкція інфраструктури: Україні слід зосередитися на відновленні та модернізації своєї інфраструктури, зокрема транспортної, комунікаційної та енергетичної, що допоможе забезпечити стабільний розвиток країни.

-Розвиток промисловості та сільського господарства: Україна повинна активно розвивати свою промисловість та сільське господарство, сприяючи внутрішньому та зовнішньому попиту, забезпечуючи робочі місця та підвищуючи життєвий рівень населення.

-Економічні реформи: Україна має реалізувати структурні економічні реформи, що сприятимуть створенню конкурентного бізнес-середовища, залученню інвестицій та інтеграції у світову економіку.

-Освіта та наука: Україна повинна акцентувати увагу на розвитку освіти та науки, зокрема підтримувати інновації та високотехнологічні галузі економіки, що допоможе створити нові робочі місця та забезпечити довгостроковий розвиток країни.

-Соціальна сфера: Україна повинна зосередитися на відновленні соціальної сфери, включаючи охорону здоров'я, освіту, культуру та соціальне забезпечення. Це допоможе покращити якість життя населення та забезпечити соціальну стабільність.

-Децентралізація влади: Україна може розглянути питання децентралізації влади, передавши більше повноважень місцевим органам влади. Це може покращити ефективність відновлювальних заходів та забезпечити активніше залучення громадськості в процесі відбудови.

-Мирне співіснування та національне примирення: Україна повинна працювати над забезпеченням мирного співіснування різних етнічних та культурних груп на своїй території, що може сприяти національному примиренню та політичній стабільності.

-Зовнішньополітична стратегія: Україна має розробити збалансовану зовнішньополітичну стратегію, спрямовану на підтримку дружніх відносин зі світовими державами, активну участь у міжнародних організаціях та регіональних ініціативах.

Використовуючи ці принципи та набуті досвід, Україна може забезпечити ефективне післявоєнне відновлення та створити основу для стабільного та процвітаючого майбутнього.

Країни колишньої Югославії: після розпаду Югославії в 1990-х роках, країни регіону пройшли через процес відбудови, який включав міжнародну підтримку та фінансування, примирення між народами, децентралізацію влади та сприяння розвитку місцевого самоврядування [16].

Афганістан та Ірак після військових конфліктів: відбудова в Афганістані[15] та Іраку[14] була спрямована на відновлення економічної інфраструктури, підтримку демократичних реформ та налагодження міжетнічних відносин. Важливою складовою успішної відбудови в цих країнах було залучення міжнародних організацій та донорів, які надавали фінансову допомогу, технічний супровід та консультації.

Загалом, міжнародний досвід показує, що успішна повоєнна відбудова залежить від таких факторів, як ефективна координація зусиль на національному та міжнародному рівнях, налагодження політичних та економічних відносин з сусідніми країнами та міжнародним співтовариством, залучення громадськості в

процес відбудови, розробка і впровадження довгострокових стратегій розвитку та створення стабільного та безпечного середовища для інвестицій.

Ці приклади також підкреслюють роль держави у післявоєнному відновленні, яка включає планування, розробку законодавства, забезпечення фінансування та організацію міжнародної співпраці. Держава має активно працювати з приватним сектором, громадськими організаціями та міжнародними партнерами, щоб реалізувати програми відбудови та досягти стабільності та розвитку.

Крім того, досвід цих країн показує, що інтеграція у світову економіку та регіональні співпраці можуть підтримувати процес відбудови, забезпечуючи ринки для продукції, іноземні інвестиції, технічну допомогу та підтримку у реалізації реформ. Україна може використати ці приклади для розробки власної стратегії післявоєнної відбудови, адаптуючи їх до своїх конкретних умов та викликів.

Висновки до розділу 1

У результаті проведеного дослідження теоретичних аспектів функціонування промислових і агропромислових підприємств було визначено їхню ключову роль у забезпеченні економічної стабільності, зростанні ВВП та сприянні зайнятості населення. Промисловий та агропромисловий сектори є фундаментальними складовими економіки України, особливо у контексті повоєнного відновлення, що потребує системного підходу до їх модернізації та підтримки.

На основі аналізу промислових підприємств було встановлено, що їхнє функціонування залежить від низки важливих факторів: ефективного управління, доступу до капітальних інвестицій, технологічного забезпечення та використання інновацій. Важливою складовою є здатність до автоматизації виробництва, що дозволяє оптимізувати процеси, зменшити енерговитрати та забезпечити високу продуктивність. Промислові підприємства є основними постачальниками експорту, зокрема в галузях металургії, машинобудування та хімічної промисловості, що підвищує їхню стратегічну важливість у контексті міжнародної торгівлі.

Агропромисловий сектор, зі свого боку, є більш залежним від природних факторів, таких як клімат, родючість ґрунтів та сезонність. Однак впровадження сучасних агротехнологій, таких як точне землеробство, дрони для моніторингу врожайності та інновації у генетиці культур, сприяє зниженню ризиків та підвищенню ефективності. Особливу увагу приділено значенню державної підтримки, яка дозволяє пом'якшити вплив нестабільності на агропромислові підприємства через пільгове кредитування, субсидії та страхування ризиків. Управління промисловими та агропромисловими підприємствами має певні особливості.

Промислові підприємства орієнтовані на масове виробництво та ефективну логістику, тоді як агропромислові підприємства більше залежать від використання ресурсів, таких як вода, добрива та техніка. Для обох типів підприємств важливим є впровадження цифрових технологій та інноваційних підходів, які забезпечують підвищення рентабельності та адаптивність до умов ринку.

Теоретична частина дослідження також висвітлила важливість міжнародного досвіду для відновлення економіки після конфліктів. Успішні кейси, такі як «План Маршалла» у Європі після Другої світової війни, показали важливість комплексного підходу до відновлення, який включає фінансову підтримку, розвиток інфраструктури та інституційні реформи. Такі підходи мають значний потенціал для України, особливо у контексті залучення міжнародної допомоги для модернізації економіки. Знання теоретичних основ функціонування цих секторів створює базу для розробки стратегій, що враховують особливості промислових та агропромислових підприємств у повоєнному періоді. Ці стратегії мають бути спрямовані на залучення інвестицій, впровадження інноваційних рішень та створення сприятливого інституційного середовища. Це дозволить забезпечити економічну стабільність, конкурентоспроможність на глобальних ринках та довгостроковий розвиток економіки України.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ НАСЛІДКІВ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

2.1. Соціально-економічні наслідки війни для промислового сектору
Основні впливи війни на промисловий сектор:

1. Зниження промислового виробництва та експорту. Промисловий сектор України суттєво постраждав унаслідок війни: зниження виробництва в ключових областях (зокрема, у Дніпропетровській, Запорізькій, Харківській і Донецькій) досягло понад 40% від довоєнних обсягів у деяких регіонах. Значна частка експортоорієнтованої продукції, особливо металургійної та хімічної промисловості, також впала, що вплинуло на загальні показники експортної діяльності України [17]. В результаті військової агресії значна кількість промислових об'єктів, особливо на сході країни, було пошкоджено або зруйновано. Це призвело до втрати виробничих потужностей, зниження обсягів виробництва та, відповідно, до зменшення ВВП. Табл. 2.1 відображає зміни у виробництві та прибутковості промислових підприємств за останні роки. Дані свідчать про значне зниження індексу промислового виробництва та прибутків у 2022 році, що можна пов'язати з впливом економічної нестабільності та обмежень на виробничі потужності.

Таблиця 2.1

Динаміка виробництва та прибутковості промислових підприємств

Рік	Металургія (млн. грн)	Машинобудування (млн. грн)	Хімічна промисловість (млн. грн)	Рентабельність (%)
2021	1000	850	900	12%
2022	600	500	550	8%
2023	450	300	350	5%

Складено автором за допомогою джерела [23].

Незначне відновлення у 2023 році вказує на поступове покращення ситуації, але рівень виробництва все ще нижчий за довоєнний. Втрати виробничих

потужностей. Близько 60% промислових об'єктів, розташованих у регіонах, безпосередньо залучених у зону бойових дій, отримали різні ступені пошкоджень або були повністю зруйновані. Згідно зі звітами ПРООН, близько третини підприємств у промисловому секторі зазнали значних фінансових втрат, деякі з яких оцінюються в понад 10 мільйонів доларів [18].

2. Погіршення інвестиційного клімату. Військові ризики знизили інтерес до іноземних інвестицій. Близько 80% підприємств не мають інвестиційних стратегій, і лише 25% у сфері HoReCa зацікавлені в іноземному капіталі. Це ускладнює залучення фінансування для відновлення постраждалих підприємств, особливо у промислових регіонах [19]. Рівень інвестицій і державної підтримки є критичним чинником відновлення промислового та аграрного секторів, що відображено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Рівень інвестицій та державної підтримки

Рік	Прямі іноземні інвестиції (млрд. грн)	Державна підтримка агросектору (млрд. грн)
2021	12	5
2022	8	3
2023	6	25
2024	9	4

Складено автором за допомогою джерел [25] і [26]

У 2022 році спостерігалось зниження інвестицій через високі ризики, пов'язані з воєнними діями. Проте державна підтримка стабілізувала аграрний сектор, зокрема завдяки програмам субсидій та фінансування.

3. Екологічні та енергетичні наслідки. Промисловий сектор України був і залишається одним із найбільш енергоємних в Європі. Через зменшення обсягів виробництва, зміни в структурі споживання енергетичних ресурсів і пошкодження інфраструктури, рівень викидів CO₂ і водокористування в промисловості скоротився, однак нові проекти з відновлення вимагають значних екологічних зусиль для підтримання стійкого розвитку.

Воєнна агресія значно посилила руйнівний вплив на промисловий сектор України, що призвело до суттєвих збитків у виробничих потужностях, логістичних мережах та енергетичній інфраструктурі. Вибухи та обстріли призвели до руйнування підприємств, що є критичними для економіки, особливо на сході та півдні країни. За даними KSE [20], зруйновано приблизно 30% інфраструктури на територіях, де відбуваються бої, що спричинило зупинку багатьох підприємств і змусило інші переміщатися в західні регіони України. Це створило ризики щодо зменшення внутрішнього виробництва та збільшення залежності від імпорту.

На підприємства вплинули перебої в постачанні електроенергії, які становлять близько 20% загальних витрат, а також зростання цін на матеріали. Звіт Програми ООН з розвитку промисловості (UNIDO) свідчить про зниження виробничої потужності багатьох підприємств на 50% і більше. Компанії змушені пристосовувати свої операції, переходячи на екологічніші методи, що знижують споживання ресурсів, такі як впровадження кругової економіки та енергоефективності, однак обмеженість доступу до необхідних технологій і кадрів створює значні перешкоди.

Крім того, значні втрати фіксуються у металургійній та хімічній промисловості, які найбільше постраждали від руйнувань на сході, а також у машинобудівній галузі, що несе ризик втрати частини зовнішніх ринків через невиконання замовлень. Оцінки свідчать про втрату до 50% експорту продукції з цих галузей у 2022-2023 роках. Загалом, економічний збиток для промислового сектору, за оцінками Міжнародного валютного фонду, може становити до \$60 мільярдів на 2024 рік.

Для відновлення галузі необхідна державна підтримка у вигляді фінансування, пільгового кредитування та залучення іноземних інвестицій. Додатково, програма ООН пропонує запровадження політик з підтримки інноваційних технологій і забезпечення стабільності інфраструктури, що може підвищити конкурентоспроможність промислового сектору в довгостроковій перспективі.

Для детального аналізу руйнівних наслідків війни для промислового сектору розглянемо кілька ключових аспектів. Руйнування виробничої інфраструктури та потужностей: Воєнні дії спричинили масове пошкодження виробничих підприємств, що зосереджені на сході та півдні України, включаючи металургійні заводи, підприємства хімічної промисловості та машинобудівні комплекси. За даними ООН, приблизно 30% інфраструктури на цих територіях було знищено, включно з об'єктами важкої промисловості, що є основою експорту. Наприклад, в Маріуполі та прилеглих районах знищено ключові заводи, такі як «Азовсталь» та «Ілліч», що істотно знижує обсяги металургійного виробництва. Вартість відновлення цих підприємств оцінюється в мільярди доларів, але навіть після цього потрібен час для досягнення колишніх обсягів виробництва та забезпечення якості продукції для зовнішніх ринків.

Перебої в логістиці та постачанні: Зруйновані транспортні артерії, такі як залізничні вузли та дороги, ускладнюють постачання сировини та експорт продукції. Наприклад, у 2023 році через втрату контролю над портами на Азовському морі виникли труднощі з транспортуванням українського металу, що вплинуло на обсяги постачання до країн ЄС та інших партнерів. Блокування ключових логістичних шляхів змушує підприємства перебудовувати експортні маршрути, що збільшує час доставки та витрати, впливаючи на конкурентоспроможність українських товарів на світових ринках.

Зростання вартості енергоресурсів та дефіцит електроенергії: Постійні ракетні обстріли енергетичної інфраструктури призвели до хронічного дефіциту електроенергії в Україні, особливо взимку. Промислові підприємства вимушені переходити на дорогі альтернативні джерела живлення, що суттєво підвищує виробничі витрати. Наприклад, витрати на електроенергію для деяких заводів зросли до 20-30% загальної собівартості продукції, що значно перевищує довоєнні показники. За оцінками Міністерства енергетики України, для повного відновлення стабільного електропостачання промисловості необхідно відновити більше 50% критичної енергетичної інфраструктури.

Втрати експорту та зниження конкурентоспроможності: Металургійна галузь, яка до війни була одним із найбільших експортерів України, зазнала особливих втрат через руйнування заводів і обмежений доступ до портів. Експорт металопродукції знизився на 40-50%, що призвело до втрати частки на світових ринках і зменшення валютних надходжень. Аналогічні наслідки відчувають підприємства машинобудування, де рівень виконання замовлень для іноземних партнерів знизився через виробничі перебої, що може призвести до втрати контрактів у майбутньому.

Соціально-економічні наслідки для робітників та ринку праці: Втрата підприємств призвела до значного зростання безробіття, особливо в постраждалих регіонах. Багато працівників вимушені були покинути робочі місця або ж повністю перекваліфікуватися. Це впливає на якість робочої сили в країні та вимагає значних зусиль у сфері соціальної адаптації та професійного перенавчання.

2.2 Втрати агропромислового сектору

Втрати агропромислового сектору України через воєнні дії мають значний і багатоаспектний вплив, охоплюючи знищення виробничих потужностей, втрату родючих земель, скорочення трудових ресурсів, а також значні обмеження в логістиці та експорті сільськогосподарської продукції. Детально розглянемо кожен аспект. Руйнування сільськогосподарської інфраструктури та виробничих потужностей внаслідок воєнних дій створює серйозні перешкоди для агропромислового сектору. Пошкодження та знищення таких ключових об'єктів, як елеватори, склади, ангари для зберігання техніки та переробні заводи, негативно впливають на весь цикл виробництва, зберігання і обробки продукції. У багатьох регіонах агропромислові комплекси стали об'єктом обстрілів, що призвело до безпосередніх втрат для підприємств та поставило під загрозу продовольчу безпеку не тільки України, а й багатьох країн, які залежать від української агропродукції.

За даними KSE, [21] майже третина всієї інфраструктури сільськогосподарського виробництва на сході та півдні країни зазнала руйнувань. Зокрема, пошкодження зазнали об'єкти у Харківській, Донецькій, Запорізькій та Херсонській областях, де зруйновано важливі вузли зберігання й обробки зернових культур. Це спричинило дефіцит складів для зберігання врожаю, через що аграрії змушені або експортувати зерно негайно, що є складним через логістичні проблеми, або шукати нові місця для зберігання в менш постраждалих регіонах. Табл. 2.3 демонструє динаміку експорту та імпорту агропромислової продукції, що відображає залежність української економіки від зовнішніх ринків.

Таблиця 2.3

Експорт та імпорт продукції агропромислового сектору

Рік	Різниця (Експорт- імпорт зернових (млн. тонн))	Різниця (Експорт- Імпорт м'ясної продукції (млн. тонн))	Експорт молочних продуктів (млн. тонн)
2021	+35	-5	+2
2022	+19	-3	+1
2023	+13	-4	-1
2024	+24	-2	+1

Складено автором за допомогою джерела [24].

Дані показують зниження експорту в 2022 році, обумовлене обмеженнями в логістиці та блокадою морських портів. Незважаючи на покращення в 2023 році, обсяги експорту залишаються нижчими за довоєнні показники. Військові дії також завдали шкоди сільського господарству України, особливо в районах, де відбувалися бойові дії. Знищено частину сільськогосподарських угідь, а також вбито частину худоби, що призвело до зменшення продуктивності та продукції.

Зернові культури: Україна залишається експортно орієнтованою країною у виробництві зернових, зі стабільним позитивним балансом. Найбільша різниця між експортом і імпортом спостерігається у 2021 році (+35 млн тонн), що відповідає довоєнному рівню активності. У 2022-2023 роках баланс зменшився через логістичні обмеження, зменшення посівних площ та руйнування інфраструктури, але в 2024 році відзначається часткове відновлення (+24 млн тонн).

М'ясна продукція: По м'ясу Україна має стабільний негативний баланс імпорту. Це вказує на залежність від закордонних поставок. У 2023 році найбільший дефіцит (-4 млн тонн), що може бути пов'язано з падінням внутрішнього виробництва через воєнні дії.

Молочна продукція: Баланс молочних продуктів демонструє змішані результати. У 2021-2022 роках експорт перевищував імпорт, але у 2023 році з'явився дефіцит (-1 млн тонн), що вказує на скорочення виробництва через воєнні дії та втрату частини господарств. У 2024 році ситуація частково покращується, знову повертаючись до позитивного балансу (+1 млн тонн).

Окрім знищення елеваторів і складів, відбулося також пошкодження об'єктів, які забезпечують первинну та глибинну переробку продукції. Удар по переробних потужностях, таких як млини та маслозаводи, суттєво знижує можливості додаткової обробки агропродуктів всередині країни, що ускладнює їх комерціалізацію на міжнародному ринку. Це призводить до зменшення доданої вартості продукції і, відповідно, знижує прибутки як окремих фермерів, так і державного бюджету в цілому.

Наслідки руйнувань інфраструктури включають і технологічну деградацію. Численні аграрні об'єкти були оснащені сучасним обладнанням, включаючи автоматизовані системи зберігання і логістики, які значно підвищували ефективність обробки продукції. Руйнування таких об'єктів та втрата високотехнологічного обладнання відкидає сільське господарство на рівень минулих десятиліть, потребуючи часу і значних коштів для відновлення сучасної технологічної бази.

У короткостроковій перспективі руйнування інфраструктури змушує фермерів шукати швидкі і тимчасові рішення для зберігання продукції. Багато аграріїв залучають мобільні сховища, такі як тимчасові ангари та контейнери. Однак такі рішення є значно менш ефективними, призводять до втрат продукції через неправильні умови зберігання та підвищують собівартість продукції.

Ці руйнівні наслідки створюють низку викликів для відновлення сільськогосподарського сектору після завершення війни. Відбудова

інфраструктури потребує не лише значних фінансових ресурсів, але й забезпечення технологічної підтримки з боку міжнародних партнерів, які мають досвід у сфері сучасних аграрних технологій і логістики.

Втрати родючих земель та їхньої продуктивності є одним з найтяжчих наслідків воєнних дій для агропромислового сектору України. Обстріли, мінування, хімічне забруднення та пошкодження ґрунтів призвели до значної деградації сільськогосподарських угідь, особливо в регіонах на сході та півдні країни, які були найбільше залучені до активних бойових дій. Станом на сьогодні, за даними Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, близько 6 мільйонів гектарів родючих земель стали непридатними для використання. Це площа, що становить значну частину сільськогосподарських земель України і безпосередньо впливає на врожайність ключових культур, таких як зернові, соняшник та кукурудза, які є важливими як для внутрішнього споживання, так і для експорту.

Основною причиною втрати продуктивності є мінування полів. Численні заміновані території становлять небезпеку для фермерів, що унеможлиблює проведення посівних робіт та збору врожаю. Багато з цих земель, навіть після деокупації, залишаються засміченими нерозірваними боєприпасами, які підлягають тривалому розмінуванню. За оцінками експертів, процес розмінування може зайняти роки і потребуватиме значних фінансових вкладень, а також залучення міжнародних партнерів для очищення територій.

Додатково, воєнні дії призвели до серйозного хімічного забруднення ґрунтів. Вибухи боєприпасів, розлив нафтопродуктів та інших хімічних речовин спричинили погіршення якості ґрунту. Таке забруднення унеможлиблює вирощування екологічно чистих продуктів і знижує загальну продуктивність ґрунтів. Вплив цих речовин на екосистеми призводить до значного зменшення мікроорганізмів та біологічної активності ґрунту, що є критичним для його родючості.

Відновлення цих земель потребуватиме масштабних агротехнічних заходів, зокрема внесення органічних та мінеральних добрив, застосування технологій

рекультивациі, а також інтенсивного моніторингу стану ґрунтів для визначення необхідних коригуючих заходів. Окрім витрат на саме очищення, це вимагатиме інвестицій у технології відновлення, щоб повернути ґрунтам втрачену родючість. Така ситуація створює ризики для продовольчої безпеки та експортного потенціалу країни на довгострокову перспективу, оскільки значні площі залишаються не в обробці, що знижує обсяги продукції, доступної для ринку.

Дані таблиці відображають впровадження нових технологій у промисловості та агропромисловому секторі, що сприяє підвищенню продуктивності та ефективності. Позитивні зміни в показниках у 2023 році свідчать про зростання інноваційної активності, що є важливим фактором для забезпечення конкурентоспроможності та стійкості до зовнішніх викликів що і відображено в табл. 2.4

Таблиця 2.4

Інновації та впровадження нових технологій

Рік	Впровадження інновацій (кількість проектів)	Участь у міжнародних програмах (%)
2021	15	20%
2022	10	15%
2023	8	10%
2024	12	18%

Складено автором за допомогою джерела [25].

Таким чином, проблема втрати родючих земель через воєнні дії несе серйозну загрозу не лише агропромисловому сектору, але й економічній стабільності країни в цілому, що потребує комплексного підходу до відновлення та залучення міжнародної допомоги для повернення земель у господарське використання.

Скорочення трудових ресурсів та брак кваліфікованих кадрів у агропромисловому секторі України стали одним з найважливіших наслідків воєнних дій. Велика кількість працівників змушена була залишити свої робочі місця, шукаючи безпеки в інших регіонах або за кордоном. Це відбулося

внаслідок постійної небезпеки для життя, нестабільної ситуації в областях з активними бойовими діями та руйнування інфраструктури. Особливо гостро нестача кадрів відчувається в регіонах, які традиційно характеризувалися інтенсивним аграрним виробництвом, таких як південні та східні області, які зазнали найбільших втрат від війни.

Ця міграція робочої сили не тільки знижує продуктивність, але й призводить до дефіциту фахівців, які володіють важливими навичками в аграрній сфері. Це включає спеціалістів з обробки землі, управління сільськогосподарською технікою, а також агрономів, ветеринарів і технологів. Втрата цих професіоналів уповільнює відновлення господарств, оскільки відновлення повного спектра кваліфікованих послуг і технологій вимагає значних ресурсів і часу. Для аграрного сектору, який залежить від сезонних робіт і оптимального використання кожного виробничого циклу, нестача робочої сили ускладнює досягнення очікуваних врожаїв та знижує ефективність виробництва.

Навчання нових кадрів та залучення молодих фахівців також є проблемою через обмежені ресурси та високу вартість навчання в аграрній сфері. Багато молоді не прагне залишатися у небезпечних зонах або обирає інші професії, що зменшує перспективи розвитку трудового потенціалу в агросекторі на найближче майбутнє. Відновлення кадрів може вимагати відновлення системи освіти та професійної підготовки в аграрному секторі з додатковими інвестиціями у стипендіальні програми для залучення молоді. Залучення міжнародної підтримки також може допомогти у створенні програм перепідготовки для тих, хто змушений був залишити свої домівки.

Цей дефіцит трудових ресурсів зумовлює збільшення витрат на оплату праці у зв'язку з необхідністю залучати працівників з інших регіонів або компенсувати відсутність кваліфікації найнятих кадрів, що додатково підвищує собівартість сільськогосподарської продукції та знижує конкурентоспроможність українського аграрного сектору на світовому ринку.

Воєнні дії в Україні спричинили масштабне скорочення посівних площ і

призвели до значного зниження врожайності стратегічних сільськогосподарських культур, таких як пшениця, кукурудза та соняшник.[28] Це скорочення площ посівних земель стало наслідком обстрілів, мінування та фізичного пошкодження земель, які тривалий час залишалися або залишаються непридатними для обробітку. За даними аналітичних звітів та експертних оцінок, врожай зернових у 2023 році зменшився приблизно на 35-40% порівняно з довоєнним рівнем[29], що суттєво вплинуло на загальні обсяги виробництва та продовольчу безпеку країни. Додатковий вплив на зниження врожайності спричиняють відсутність належної техніки, брак фінансування та скорочення трудових ресурсів, що змушує багатьох фермерів працювати на низькому технологічному рівні.

Зниження обсягу виробництва зернових культур також негативно позначається на експортному потенціалі України, яка до війни була одним з основних постачальників продовольства на світовий ринок. Зниження експорту української пшениці та кукурудзи спричиняє дефіцит продовольства в багатьох країнах, особливо в тих, що залежать від українських поставок. Це призводить до зростання цін на зернові культури та продукти харчування на глобальному рівні, особливо в країнах Африки та Близького Сходу. Згідно з даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO)[30], зниження українського експорту стало одним з факторів зростання світових цін на продукти харчування в 2023 році, що підсилює загрозу продовольчої кризи у світі.

На внутрішньому ринку України скорочення врожайності призводить до підвищення цін на базові продукти харчування, що безпосередньо впливає на купівельну спроможність населення та підвищує рівень продовольчої небезпеки. В умовах війни, коли доступ до продуктів харчування ускладнений у багатьох регіонах, особливо у постраждалих від бойових дій, зростання цін стає критичним фактором соціально-економічного напруження.

Подальше зниження врожайності прогнозується через довгострокові наслідки руйнувань: хімічне забруднення ґрунтів та пошкодження меліоративної інфраструктури, що потребують значних інвестицій для відновлення. Без

належного очищення, реабілітації земель та доступу до сучасної агротехніки Україні буде складно відновити обсяги сільськогосподарського виробництва до довоєнного рівня, що матиме наслідки як для продовольчої безпеки країни, так і для її економічного потенціалу на міжнародному ринку.

Обмеження в логістиці та експорті агропродукції стали однією з головних перешкод для українського агросектору в умовах війни. Морські порти, які історично обробляли до 90% усього експорту зерна з України, зіштовхнулися з блокадою, що змусило аграрний сектор терміново шукати альтернативні шляхи для постачання продукції на міжнародні ринки. Через обмеження доступу до Чорного моря та порти Миколаєва, Одеси й інших південних портів, українські агропідприємства втратили критичний експортний коридор, який забезпечував основний обсяг валютних надходжень до країни.[31]

У відповідь на блокаду Україна активізувала експорт через сухопутні шляхи, особливо через залізничні перевезення в напрямку Європейського Союзу. Однак цей спосіб має суттєві обмеження. По-перше, пропускна здатність залізниці є значно меншою, ніж у морських портів, через різницю у ширині залізничних колій між Україною та ЄС, що ускладнює перевезення і потребує додаткових витрат на перевантаження продукції на кордоні. По-друге, обмеженість пропускну здатності на залізничних пунктах пропуску і митних постах також призводить до значних затримок, що негативно впливає на збереження якості продуктів і призводить до додаткових витрат на зберігання. Як результат, чимало продукції накопичується на складах, що призводить до зниження доходів агровиробників і суттєвої затримки у надходженні валютної виручки.

Розв'язання проблеми експорту через сухопутні шляхи додатково ускладнено географічними бар'єрами та обмеженими ресурсами. Це призводить до значних витрат на транспортування, які в декілька разів вищі порівняно з морськими перевезеннями, а також до зниження конкурентоспроможності української продукції на зовнішніх ринках. В умовах війни це зменшує фінансову стійкість аграрного сектора, впливаючи на обсяг експорту і валютні надходження,

які є важливими для економічної стабільності країни. Відсутність швидкого доступу до міжнародних ринків не тільки поглиблює кризу в агросекторі, а й посилює загрози для продовольчої безпеки як в Україні, так і в країнах, які залежать від українського експорту.

Зростання вартості виробництва через підвищення цін на енергоносії та паливо стало серйозною проблемою для українського аграрного сектору в умовах війни. Блокування поставок нафтопродуктів, викликане окупацією окремих регіонів і пошкодженням логістичних маршрутів, а також ракетні удари по нафтобазах, призвели до гострого дефіциту пального, необхідного для сільськогосподарської техніки. Це відобразилося у значному підвищенні цін на енергоресурси, що впливає на собівартість аграрної продукції, роблячи її менш доступною для внутрішнього споживача і менш конкурентоспроможною на зовнішніх ринках.

Станом на 2023 рік ціни на паливо зросли на 20–30%, що ускладнило доступ фермерів до необхідних ресурсів для вирощування та збору врожаю.[32] У період посівної і жнив, коли витрати на паливо є критичними для обробки земель і транспортування продукції, таке зростання цін може знижувати рентабельність агровиробництва. Це також спричинило залежність аграрних підприємств від імпортного пального, що додатково збільшує собівартість продукції в умовах міжнародної конкуренції.

Крім того, здорожчання енергоносіїв вплинуло на інші важливі аспекти сільськогосподарського процесу, такі як зберігання та переробка продукції. Високі витрати на електроенергію для холодильних установок, млинів та інших об'єктів зберігання вимагають значних додаткових ресурсів, що підвищує загальну вартість продукції, роблячи її менш привабливою для експортерів і місцевих споживачів. В умовах воєнних дій ці фактори також обмежують інвестиційну привабливість аграрного сектору, оскільки рентабельність підприємств є нестабільною.

Табл. 2.5 ілюструє зростання собівартості продукції та цін на енергоресурси, що значно вплинуло на промисловий та агропромисловий сектори.

Таблиця 2.5

Собівартість продукції та енергоспоживання

Рік	Собівартість продукції (млн. грн)	Ціни на енергоресурси (грн/кВт·год)
2021	1500	2
2022	2000	3
2023	2500	4
2024	2200	3.5

Складено автором за допомогою джерела [27].

Підвищення цін на електроенергію та інші ресурси збільшило собівартість продукції, знижуючи рентабельність підприємств. Такі обставини вимагають перегляду стратегії витрат і пошуку альтернативних джерел енергії.

Як наслідок, підвищення витрат на виробництво через зростання цін на енергоносії та паливо формує значні економічні ризики для агропідприємств. Це ускладнює довгострокове планування виробництва і створює додаткові перепони для аграрного експорту, що у поєднанні з іншими факторами — блокадою портів, дефіцитом робочої сили та пошкодженням інфраструктури — негативно впливає на агросектор України та загальну економічну стабільність країни.

Нестабільність у продовольчій безпеці стає значущою проблемою як для України, так і для глобального ринку, особливо в умовах війни. Втрата значної частини врожаю, зумовлена руйнуванням інфраструктури та зменшенням площі

посівних земель, загрожує забезпеченню продовольством не лише України, але й інших країн, що залежать від української продукції. До війни Україна була вагомим гравцем на світовому аграрному ринку, забезпечуючи до 10% світового експорту пшениці, до 15% світового експорту кукурудзи та понад 40% світового експорту соняшникової олії. Військові дії змінили цю ситуацію, значно знизивши доступність цих культур для експорту.

Нестача української продукції призводить до подорожчання зерна на міжнародних ринках, що особливо негативно впливає на країни Африки та Близького Сходу, які традиційно імпортували українське зерно для забезпечення

своїх населень. З До війни Україна була вагомим гравцем на світовому аграрному ринку, забезпечуючи до 10% світового експорту пшениці, до 15% світового експорту кукурудзи та понад 40% адже зростання цін на основні продукти харчування може спричинити продовольчу незахищеність серед бідних верств населення. Оскільки Україна відігравала ключову роль у постачанні продовольства в межах гуманітарної допомоги, обмеження поставок додатково загрожує продовольчій безпеці.[33]

На внутрішньому ринку України нестача продовольства теж є реальною загрозою, оскільки зниження врожайності та втрати інфраструктури впливають на стабільність постачання харчових продуктів і рівень цін. Підвищення цін на продукти першої необхідності через їхню обмежену доступність позначається на купівельній спроможності населення, особливо в умовах економічного спаду. Для забезпечення продовольчої безпеки необхідно не лише відновлювати зруйновану інфраструктуру, а й активно працювати над адаптацією логістичних систем для експорту продукції через альтернативні маршрути, оскільки блокування морських портів продовжує залишатися значною перешкодою для українського аграрного експорту.

2.3 Соціально-економічні наслідки війни для підприємств та ринку праці

Соціально-економічні наслідки війни для підприємств та ринку праці в

Україні характеризуються багатогранністю та глибиною, охоплюючи як промислові процеси, так і умови життя населення. Одним із найбільш серйозних наслідків є значне зростання рівня безробіття, спричинене не тільки скороченням виробничих потужностей та втратою ринків збуту, але й повним руйнуванням багатьох підприємств у промисловому та аграрному секторах. В результаті, промислові та агропромислові регіони на сході та півдні України, що зазнали найбільших руйнувань, опинилися в критичному становищі. Багато з цих підприємств або були змушені повністю припинити свою діяльність, або суттєво скоротити обсяги виробництва через обмежений доступ до сировини, пошкодження

інфраструктури та нестачу робочої сили. Такі умови ведуть до масових звільнень, а підприємці стикаються з необхідністю адаптації до нових умов або переходу на інші ринки, що вимагає значних додаткових ресурсів та інвестицій.

Це також значно вплинуло на ринок праці. Значна кількість кваліфікованих працівників була вимушена покинути регіони активних бойових дій, що спричинило нестачу трудових ресурсів на місцевому рівні та ускладнило відновлення підприємств. Зокрема, кваліфіковані кадри, такі як технічні працівники, інженери, оператори сільськогосподарської техніки, опинилися в дефіциті, що обмежує продуктивність і потенціал для відновлення зруйнованих секторів. Також, через міграційні процеси населення, країна втрачає значний потенціал людського капіталу, що позначається на якості праці та рівні економічного зростання.

Втрата постійного доходу серед значної частини населення призвела до погіршення рівня добробуту та збільшення рівня бідності, адже багато родин втратили єдине джерело доходу. Це створює загрози для соціальної стабільності та підвищує попит на державну допомогу. Інфраструктурні обмеження, включно зі зруйнованими дорогами, транспортними шляхами та складськими потужностями, ускладнюють перевезення товарів та сировини, зменшуючи можливості підприємств підтримувати обсяги виробництва, необхідні для задоволення внутрішнього попиту.

Наслідки війни на соціально-економічний стан країни також можуть мати довгостроковий характер. Тривале зниження рівня зайнятості, що поєднується із втратою кваліфікованої робочої сили, може призвести до зниження темпів економічного відновлення навіть після завершення бойових дій.

Демографічні зміни, викликані війною, мають суттєві наслідки для ринку праці України. Міграція значної кількості працездатного населення як до безпечніших регіонів України, так і за кордон суттєво змінила структуру та розподіл робочої сили. Зокрема, через відтік кадрів у центральні та західні регіони країни, де умови є більш стабільними, спостерігається перенасичення ринку праці в деяких

сферах. Однак у регіонах, найбільш постраждалих від бойових дій, таких як східні та південні області, виникає гострий дефіцит кваліфікованих спеціалістів.

Особливо це стосується аграрного сектору, де сільськогосподарські підприємства значною мірою залежать від сезонних працівників. В умовах, коли значна частина робочої сили мігрувала або перебуває в тимчасово окупованих районах, підприємства стикаються з труднощами у наймі працівників для проведення сезонних робіт, таких як посів і збір урожаю. Цей дефіцит робочих рук знижує ефективність виробничих процесів і безпосередньо впливає на обсяги виробництва. Наприклад, у регіонах, що традиційно є ключовими виробниками сільськогосподарської продукції, таких як Харківська, Запорізька, Херсонська області, виникає проблема зі збереженням і нарощуванням обсягів продукції.

Повернення населення та його реінтеграція в місцеві ринки праці потребує значного часу і зусиль. Роботодавці стикаються з необхідністю залучати нових співробітників, здійснювати їхню підготовку та забезпечувати умови праці, що відповідають новим викликам. Адаптація нових працівників, які, можливо, не мають достатнього досвіду, може знижувати продуктивність і темпи відновлення підприємств. Крім того, на ринок праці значно впливає демографічне старіння населення, оскільки більш молоде покоління є більш мобільним і здатним швидше адаптуватися до нових умов роботи за кордоном.

Загалом, вплив демографічних змін на ринок праці значною мірою ускладнює економічне відновлення, оскільки потреба у відновленні кваліфікованих кадрів та їхній підготовці затримує відбудову промислових та агропромислових підприємств. Соціальний аспект наслідків війни для населення України відображається не тільки у зниженні доходів, а й у значному погіршенні життєвих умов, що веде до загострення проблеми бідності. Зниження обсягів виробництва та суттєві втрати робочих місць призвели до скорочення доходів мільйонів українських домогосподарств. Багато сімей опинилися у складній фінансовій ситуації, де забезпечення базових потреб стало щоденним викликом. Втрата основних джерел доходу зменшила можливості родин на медичне

обслуговування, оплати освіти для дітей та витрати на інші соціальні послуги.

Близько 9 мільйонів українців опинилися за межею бідності через посилення економічної кризи та інфляцію[22], що значно ускладнює доступність товарів і послуг. Більш того, зростання цін на продовольчі товари, енергоресурси та медичні послуги збільшило соціально-економічну нерівність. Особливо складною є ситуація в регіонах, які зазнали найбільшого впливу бойових дій. Тут, через масові руйнування інфраструктури, багато людей втратили житло та доступ до базових соціальних послуг.

Різке зниження рівня доходів та зростання бідності підвищили залежність від державної підтримки та міжнародної гуманітарної допомоги. Організації, такі як ООН, Червоний Хрест та інші міжнародні фонди, спрямовують значні зусилля для забезпечення базовими продуктами харчування, медичним забезпеченням і тимчасовим житлом мільйонів постраждалих українців. Проте, навіть при такій підтримці, економічна нестабільність та невизначеність майбутнього продовжують тиснути на соціальний добробут країни, що ускладнює повернення до сталого розвитку. Війна суттєво загострила нерівність у доступі до соціальних послуг, що особливо виражено в регіонах, де бойові дії продовжуються або які перебувають під окупацією. У цих зонах обмежений доступ до базових медичних послуг, що збільшує ризики для здоров'я населення, а також призводить до погіршення санітарних умов. Відсутність належного медичного обслуговування спричиняє сплески захворювань і може мати довготривалі наслідки, особливо для вразливих груп населення, таких як діти, люди похилого віку та люди з хронічними захворюваннями.

Крім того, освітня система зазнала значних руйнувань, оскільки багато навчальних закладів були пошкоджені чи зруйновані. Через це, діти в прифронтових і окупованих регіонах позбавлені доступу до якісної освіти, що створює «втрачений потенціал» у розвитку молодого покоління. Пропуски у навчанні та відсутність належної підтримки можуть призвести до погіршення освітнього рівня та зменшення конкурентоспроможності на ринку праці.

Руйнування інфраструктури ускладнює доступ до транспортних та комунальних послуг, що має безпосередній вплив на мобільність робочої сили та якість життя населення. Транспортні мережі, які раніше забезпечували зв'язок між регіонами, тепер перебувають у критичному стані, що обмежує можливості для економічної активності та створює додаткові бар'єри для відновлення виробництва й торгівлі.

Війна значно вплинула на зайнятість і збереження виробничих потужностей, як показує табл 2.6.

Таблиця 2.6

Вплив війни на виробничі потужності та робочі місця

Рік	Зруйновані підприємства (%)	Зменшення робочих місць (тис.)
2021	0%	0
2022	30%	100
2023	40%	120
2024	35%	110

Складено автором за допомогою джерела [18].

У 2022-2023 роках відбулося масове знищення підприємств та суттєве скорочення робочих місць, особливо в постраждалих регіонах. Це зумовило різке зростання безробіття і втрату кваліфікованої робочої сили, що створює значний виклик для відновлення економіки.

Таким чином, соціально-економічні наслідки війни не обмежуються безпосередніми втратами підприємств і робочих місць. Вони створюють довгострокові ризики, які впливають на перспективи розвитку людського капіталу та формують виклики для майбутнього економічного зростання. Ці проблеми вимагають комплексного підходу до відновлення не лише економіки, але й соціальної інфраструктури, що забезпечить сталий розвиток країни в майбутньому.

Висновки до розділу 2

Другий розділ висвітлив ключові результати впливу війни на економіку України, зокрема на промисловий та агропромисловий сектори. У промисловості підтверджено значні втрати виробничих потужностей, що призвело до скорочення обсягів виробництва, зниження експортного потенціалу та зростання безробіття. Ці втрати суттєво вплинули на макроекономічну стабільність та посилили залежність економіки від міжнародної фінансової підтримки.

В агропромисловому секторі було виявлено значні руйнування інфраструктури та деградацію земель, що ускладнює проведення сільськогосподарських робіт і знижує врожайність. Також зафіксовано зростання витрат на виробництво через логістичні проблеми та підвищення цін на ресурси. Ці фактори створюють ризики для продовольчої безпеки та обмежують експортні можливості України, яка є важливим гравцем на світовому ринку зернових.

Соціально-економічні наслідки війни охоплюють збільшення рівня безробіття, втрату кваліфікованих кадрів та зростання бідності. Ці явища створюють довгострокові ризики для економічного відновлення, адже демографічні зміни та дефіцит робочої сили ускладнюють відновлення виробництва. Водночас зниження доходів населення підсилює соціальну напругу та залежність від державної підтримки.

Отже, результати другого розділу підтверджують, що для ефективного відновлення економіки необхідні значні інвестиції в інфраструктуру, розвиток сучасних технологій та створення сприятливого інвестиційного клімату. Особливу роль у цьому процесі відіграє міжнародна підтримка, яка має забезпечити фінансування, технічну допомогу та доступ до інноваційних рішень, що сприятиме підвищенню стійкості економіки та її адаптації до нових викликів.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

3.1 Інвестиційні стратегії для відновлення виробничих потужностей.

Для відновлення виробничих потужностей у постконфліктний період потрібен добре продуманий інвестиційний підхід, який охоплюватиме усі аспекти модернізації й стабілізації економіки. Воєнні дії призвели до значного знищення інфраструктури, виробничих об'єктів, логістичних шляхів, а також втрат у кваліфікованій робочій силі. Міжнародний досвід:

Сінгапур: Залучення іноземних інвестицій стало ключовим чинником економічного зростання Сінгапуру.[34] Завдяки створенню привабливого інвестиційного клімату, включаючи низькі податкові ставки та стабільність правової бази, країна стала світовим фінансовим центром.

Польща: Програма залучення інвестицій від ЄС дозволила Польщі модернізувати свою інфраструктуру та створити робочі місця.[35]

Індія: Кампанія "Make in India" створила умови для залучення іноземного капіталу, зосередившись на виробничих секторах.

Пропозиція для України:

Забезпечення політичної стабільності для мінімізації інвестиційних ризиків.
Надання податкових пільг для великих іноземних інвесторів.

Запровадження гарантованого механізму захисту прав власності.

У цьому контексті інвестиційні стратегії повинні передбачати не тільки капіталовкладення для відновлення основних фондів, але й підтримку підприємницького середовища, залучення зовнішнього капіталу, оновлення обладнання, і, що не менш важливо, забезпечення соціальної стабільності.

Залучення зовнішніх інвестицій є одним із найважливіших аспектів для досягнення сталого відновлення економіки. Враховуючи високу вартість відбудови й модернізації зруйнованих потужностей, залучення міжнародних інвесторів може стати ключовим ресурсом для фінансування таких проєктів. Для цього необхідно створити привабливе інвестиційне середовище шляхом розробки

прозорості і стабільної законодавчої бази, що забезпечить захист прав інвесторів і знизить адміністративні бар'єри. Запровадження спеціальних економічних зон (СЕЗ), які пропонують податкові стимули, зниження митних зборів та спрощення регуляторних вимог, може бути корисним інструментом для активізації інвестиційної діяльності у регіонах, які найбільше постраждали від війни.

Окрім цього, внутрішні інвестиції також відіграють значну роль у процесі відновлення. Місцеві підприємства та інвестори мають глибоке розуміння потреб і особливостей ринку, що робить їх важливими учасниками процесу відбудови. З метою стимулювання внутрішнього інвестування доцільно розробити програми підтримки малого та середнього бізнесу, надаючи їм пільгові умови кредитування, зниження податкових ставок для підприємств, які інвестують у відновлення своїх активів, та субсидування на відновлення зруйнованої інфраструктури. Також державні гранти на технологічну модернізацію й автоматизацію виробничих процесів можуть значно підвищити продуктивність праці та допомогти підприємствам швидше відновитися.

Модернізація обладнання та впровадження інноваційних технологій є невід'ємною частиною інвестиційної стратегії. Значна частина промислового обладнання була зруйнована або застаріла, і її оновлення дозволить українським підприємствам досягти нових рівнів ефективності. Використання сучасних технологій, таких як автоматизація, штучний інтелект та цифрові платформи, допоможе знизити собівартість продукції, поліпшити якість виробництва та зменшити залежність від людського фактору, що важливо в умовах дефіциту робочої сили. Крім цього, впровадження екологічних технологій, які зменшують вплив на довкілля, має також бути включене у стратегії відновлення, адже такі технології можуть сприяти залученню інвестиційних фондів, що підтримують проєкти сталого розвитку.

Нарешті, важливим елементом є інвестиції у соціальну інфраструктуру, включаючи навчальні програми для нових працівників, які компенсували б втрати кваліфікованих кадрів через міграцію. Запровадження програм перекваліфікації,

що дозволять швидше адаптувати нових працівників до специфіки виробництва, зможе забезпечити сталий розвиток підприємств, особливо у регіонах, які постраждали від війни. Це дозволить створити нові робочі місця, зменшити рівень безробіття та забезпечити фінансову стабільність регіонів, що у свою чергу сприятиме загальному економічному зростанню країни в майбутньому.

Таким чином, інвестиційні стратегії повинні бути всебічними та орієнтованими як на зовнішні, так і на внутрішні джерела капіталу, включаючи державну підтримку, програми перекваліфікації робочої сили та сприяння технологічній модернізації, аби створити стабільну основу для економічного відновлення України в постконфліктний період.

Залучення міжнародних інвестицій є вирішальним кроком для отримання необхідного фінансового ресурсу на відновлення стратегічно важливих галузей України. Міжнародна підтримка від організацій, таких як Європейський Союз, Світовий банк, МВФ, а також від інших країн-партнерів, може суттєво прискорити процес реконструкції, особливо якщо забезпечити їм необхідні умови для впевненого та прозорого інвестування. Ця підтримка є не лише фінансовою, а й стратегічною, оскільки залучення іноземного капіталу сприяє інтеграції української економіки до світових ринків та підвищує її конкурентоспроможність на міжнародному рівні. Інвестиції також дозволяють впровадити сучасні технології та досвід, які здатні підвищити ефективність виробництва та сприяти сталому розвитку. Створення прозорої правової бази є ключовим компонентом, який допоможе залучити інвесторів, надавши їм правовий захист та забезпечивши стабільність їхніх вкладень. Це передбачає запровадження спрощених адміністративних процедур, які б знижували бюрократичні бар'єри для іноземного капіталу, створюючи вигідні умови для ведення бізнесу в Україні. Важливими напрямками для розробки такої бази можуть стати законодавчі акти, що передбачатимуть захист прав власності, спрощення митних процедур для ввезення обладнання та матеріалів, а також забезпечення прозорості у сфері оподаткування та управління інвестиціями. Окрім цього, спеціальні інвестиційні

гарантії, які може надати уряд разом з міжнародними партнерами, допоможуть знизити ризики для іноземних інвесторів, створивши безпечне середовище для інвестицій.

Створення спеціальних економічних зон (СЕЗ) або кластерів може значно сприяти залученню іноземного капіталу, пропонуючи інвесторам податкові пільги, зниження тарифів та спрощення регуляторних вимог.

Міжнародний досвід:

В'єтнам: Завдяки СЕЗ країна залучила понад \$30 млрд іноземних інвестицій і створила понад 2 мільйони робочих місць. Успіх базувався на податкових пільгах, спрощенні регуляцій та розвиненій інфраструктурі.

Китай: СЕЗ у Китаї [36], такі як Шеньчжень, стали локомотивами економічного розвитку, завдяки інтеграції міжнародного капіталу та технологій.

Польща: У польських СЕЗ було створено понад 300,000 робочих місць, що забезпечило економічне зростання в депресивних регіонах.

Пропозиція для України:

Створення СЕЗ у постраждалих регіонах із податковими пільгами.

Орієнтація на залучення інвестицій у відновлення інфраструктури та технологій.

Спрощення митних процедур для підприємств, розташованих у СЕЗ.

Ці зони сприяють розвитку галузевих кластерів, об'єднуючи підприємства у суміжних сферах та створюючи ефект синергії, що підвищує продуктивність і інноваційний потенціал. Наприклад, у рамках СЕЗ можуть діяти пільгові податкові ставки для компаній, які інвестують у сучасне виробниче обладнання, що також сприятиме створенню нових робочих місць та збільшенню виробництва. СЕЗ у регіонах, які зазнали значних збитків, можуть стати осередками відновлення, залучаючи інвесторів до найгостріших потреб на місцях. Це дозволить не тільки підтримати місцевий бізнес, але й зменшити рівень безробіття у постраждалих регіонах, забезпечуючи стабільний економічний розвиток та відбудову інфраструктури.

Окрім податкових і фінансових стимулів, важливо розглянути програми співфінансування та грантову підтримку для залучення інвесторів у високоризиковані галузі або проєкти, які вимагають значних вкладень на етапі відновлення.

Модернізація виробничих потужностей є ключовим елементом для успішного відновлення економіки, оскільки використання сучасних технологій здатне забезпечити підприємствам високу ефективність та конкурентоспроможність на глобальних ринках.

Міжнародний досвід:

Німеччина: Програма «Індустрія 4.0»[37],[57] сприяла цифровізації підприємств, впровадженню роботизації та автоматизації, що підвищило продуктивність.

Японія: Інвестиції в інновації та робототехніку дозволили країні залишатися лідером у високотехнологічному виробництві.

США: Державні гранти для малих і середніх підприємств (SME) сприяли впровадженню інновацій та скороченню викидів CO₂.

Пропозиція для України:

Забезпечення доступу підприємств до державних грантів для модернізації обладнання.

Співпраця з міжнародними партнерами для передачі технологій. Підтримка стартапів у галузі робототехніки та цифрових технологій.

У контексті повоєнного відновлення модернізація повинна передбачати впровадження автоматизації та цифрових рішень для оптимізації виробничих процесів, зниження енергетичних витрат і забезпечення стійкого використання природних ресурсів. Це особливо важливо для агропромислового сектору, де смарт-системи управління дозволяють не лише автоматизувати рутинні процеси, але й використовувати аналітику та штучний інтелект для прогнозування врожайності, оптимізації використання добрив, водних ресурсів і моніторингу стану посівів у реальному часі.

Одним із пріоритетних напрямів модернізації є впровадження розумних систем управління [38] (smart management systems), які можуть забезпечити моніторинг процесів у реальному часі, що дозволяє відстежувати енергоспоживання та зменшувати витрати ресурсів. Наприклад, у промислових підприємствах це може включати автоматичний контроль над системами освітлення, опалення, вентиляції, що знижує потребу в ручній праці та підвищує точність виробничих операцій. Такий підхід також дозволяє знизити залежність від людського фактору, що є надзвичайно важливим у ситуації дефіциту робочої сили в постконфліктних регіонах.

Додатково, автоматизація може включати роботи та машини з числовим програмним управлінням (ЧПУ), що надають можливість виготовлення високоточних деталей та продукції. Наприклад, підприємства, що займаються виробництвом запчастин, можуть значно підвищити продуктивність, впровадивши виробничі лінії, де людське втручання зводиться до мінімуму. Це скорочує час виробництва та знижує ймовірність помилок, одночасно підвищуючи безпеку та продуктивність. Для агропромислових підприємств це може означати застосування автоматизованих комбайнів, дронів для моніторингу полів і механізованих систем для збору та обробки врожаю.

Розвиток цифрової інфраструктури також є важливим аспектом модернізації, оскільки дозволяє підприємствам об'єднати всі виробничі процеси у єдину інформаційну систему, яка забезпечує прозорість і контроль на кожному етапі.

Міжнародний досвід:

Естонія: Побудова цифрової держави завдяки впровадженню електронного урядування.

Південна Корея: Інвестування у високошвидкісний інтернет, який забезпечив швидкий розвиток ІТ-сектора.

Індія: Програма Digital India підвищила доступність цифрових сервісів.

Пропозиція для України:

Розвиток національної мережі широкопasmового інтернету. Створення

платформ для цифрового урядування. Інвестиції у цифровізацію підприємств через партнерство з міжнародними ІТ-компаніями.

Впровадження технологій Інтернету речей (IoT) дозволяє відстежувати кожен компонент виробничого процесу, що сприяє підвищенню надійності та продуктивності. Це також сприяє побудові "цифрових двійників" підприємств, що дозволяє тестувати виробничі стратегії у віртуальному середовищі до їхнього фактичного впровадження, знижуючи ризики та оптимізуючи витрати.

Пільгові кредитні програми та державна підтримка підприємців можуть стати ключовими інструментами у процесі відновлення економіки та виробництва. Особливо важливо, щоб ці механізми стимулювали національних інвесторів і підприємців через зниження податкового навантаження та підтримку для тих, хто інвестує у відновлення зруйнованих чи пошкоджених об'єктів. Податкові пільги для таких підприємств можуть включати зменшення податку на прибуток або звільнення від сплати деяких видів податків на визначений період, що дозволить перенаправити зекономлені ресурси на модернізацію та закупівлю нового обладнання.

Довгострокові кредити під низькі відсоткові ставки — ще один ефективний спосіб стимулювати підприємницьку діяльність, оскільки вони дозволяють підприємствам відновити виробництво без значного фінансового тиску. Зокрема, кредити на термін 10-15 років можуть забезпечити необхідні інвестиції для відбудови інфраструктури, закупівлі технологічного обладнання та найму працівників, що сприятиме швидшому відновленню виробництва. Держава може також надавати гарантії по таких кредитах, що знижує ризики для банків і стимулює фінансові установи до співпраці з підприємствами.

Важливим є і створення державних програм співфінансування, де держава бере на себе частину витрат на модернізацію підприємств або впровадження екологічних та енергоефективних технологій.

Міжнародний досвід:

Німеччина: Підтримка малого бізнесу через програми співфінансування.

Канада: Державні гранти для стартапів, що дозволяють залучати приватний капітал.

Польща: Програми співфінансування для модернізації малого і середнього бізнесу за кошти ЄС.

Пропозиція для України:

Розробка державних програм співфінансування для МСП.

Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями для створення грантів.

Введення пільгових умов кредитування для бізнесів, що реалізують інноваційні проекти.

Це особливо актуально для промислових підприємств, що вимагають високих інвестицій для оновлення основних фондів. Такі програми не лише покращать інфраструктуру, але й підвищать загальну конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, створюючи сприятливі умови для національних інвесторів.

Окрім фінансових стимулів, держава може сприяти розвитку спеціалізованих консультаційних центрів для підприємців, де вони зможуть отримати професійну допомогу щодо правових, фінансових та технологічних аспектів відновлення бізнесу. Такі центри могли б допомагати підприємцям ефективно використовувати надані ресурси, що сприяє як короткостроковому відновленню, так і довгостроковому розвитку бізнесу.

Включення компоненту соціальної відповідальності в стратегії відновлення є критично важливим для стійкого економічного розвитку постраждалих регіонів. Створення нових робочих місць дозволить підтримати економічну активність, що особливо важливо у зонах, які зазнали найбільших руйнувань та втрат населення. Крім того, надання можливостей працевлаштування сприятиме поверненню внутрішньо переміщених осіб до їхніх рідних регіонів, що допоможе поступово відновлювати соціальну тканину місцевих громад і відроджувати локальні ринки.

Забезпечення робочих місць для ВПО також відіграє важливу роль у процесі соціальної інтеграції та подолання наслідків психологічних травм, пов'язаних з

війною та переміщенням. Спільна робота з місцевими жителями зміцнює соціальні зв'язки та довіру, що є основою для тривалого мирного співіснування та економічного зростання. Для цього слід розвивати програми професійної підготовки та перекваліфікації, адаптовані до потреб конкретного регіону та спеціалізації, що допоможе підвищити конкурентоспроможність працівників і задовольнити попит на кваліфіковану робочу силу.

Державні та міжнародні програми відновлення могли б включати підтримку малого та середнього бізнесу, який є основним роботодавцем у багатьох регіонах. Надання грантів або безпроцентних позик для підприємців, які створюють нові робочі місця, сприятиме збільшенню економічної активності на місцевому рівні. Також можна запровадити спеціальні податкові пільги для підприємств, які наймають ВПО або співпрацюють з ними, що зменшить витрати бізнесу та підвищить його соціальну відповідальність.

Важливим елементом є залучення місцевих громад до процесу відновлення, через що держава та міжнародні організації можуть ініціювати спільні проекти з громадськими організаціями, місцевими активістами та представниками бізнесу. Такі проекти могли б зосередитися на відбудові інфраструктури, зокрема ремонтних роботах у місцевих школах, лікарнях та культурних центрах, створюючи робочі місця для мешканців та сприяючи соціально-економічному оздоровленню регіонів.

3.2. Використання сучасних технологій для підвищення ефективності діяльності промислових та агропромислових підприємств

Використання сучасних технологій для підвищення ефективності є критично важливою складовою відновлення економіки, оскільки інноваційні рішення здатні не лише покращити продуктивність і конкурентоспроможність підприємств, але й підвищити стійкість економіки до зовнішніх викликів. Впровадження новітніх технологій, зокрема автоматизації та цифровізації, дозволяє мінімізувати витрати на виробництво та знижувати залежність від ручної праці, особливо актуальної в умовах дефіциту робочої сили через значні

міграційні потоки, спричинені воєнними діями.

Перш за все, автоматизація виробничих процесів дозволяє підприємствам скорочувати обсяги людських ресурсів, необхідних для виконання рутинних і фізично важких завдань, замінюючи їх роботизованими системами. Використання робототехніки, як у промисловому, так і в агропромисловому секторах, сприяє підвищенню ефективності операцій та одночасно забезпечує стабільну якість продукції. Наприклад, автоматизовані системи здатні швидко і точно виконувати складні операції, що знижує ризик людських помилок і підвищує продуктивність. Цифровізація процесів також має важливе значення для оптимізації управління підприємством. Впровадження систем управління ресурсами підприємства (ERP), інтернету речей (IoT) [39] та штучного інтелекту (AI) дозволяє підприємствам відстежувати та аналізувати великий обсяг даних в режимі реального часу. Це надає можливість швидко адаптуватися до змін у попиті, оптимізувати використання матеріалів і енергії, що є особливо актуальним у постконфліктний період. Завдяки впровадженню ERP-систем керівники отримують доступ до інтегрованих даних щодо всіх аспектів роботи підприємства – від запасів і логістики до управління персоналом та фінансових ресурсів.

Системи штучного інтелекту та машинного навчання (ML) забезпечують прогнози та рекомендації для прийняття більш обґрунтованих рішень. Конкурентна перевага: Прогнозування виробничих потреб. Оптимізація розподілу ресурсів. Аналіз великих масивів даних для прийняття точних рішень.

Проблема, яку вирішить: Неєфективне використання ресурсів через відсутність прогнозування. Неможливість швидко реагувати на зміни ринку. Високі витрати через нераціональне планування.

Це дозволяє уникати зайвих витрат та знижує вплив ризиків, що є надзвичайно важливим у період нестабільної економіки. У промисловості AI-системи здатні прогнозувати попит на продукцію, оптимізувати логістику, аналізувати роботу обладнання та вчасно виявляти можливі технічні несправності, що допомагає запобігати незапланованим зупинкам виробництва.

В агропромисловому секторі цифрові технології також забезпечують значні переваги. Наприклад, використання дронів та супутникових даних для моніторингу посівів дозволяє фермерам отримувати точну інформацію про стан рослин і своєчасно реагувати на зміни в умовах зростання або захворювань. Це підвищує ефективність використання ресурсів і сприяє збільшенню врожайності. Крім того, розумні системи поливу та системи автоматизованого внесення добрив дозволяють зменшити витрати на ресурси та оптимізувати процеси.

Створення цифрових рішень для логістики, зокрема через впровадження блокчейн-технологій, також забезпечує значну користь для підприємств.

Конкурентна перевага:

- Прозорість ланцюгів постачання.
- Зменшення ризиків шахрайства.
- Оперативне відстеження руху товарів. Проблема, яку вирішить:
- Відсутність прозорості в логістичних процесах.
- Затримки через неефективність обміну інформацією.
- Втрата чи пошкодження продукції під час транспортування.

Це підвищує прозорість ланцюгів постачання та допомагає забезпечити відстежуваність продукції, що є важливим для побудови довіри як серед партнерів, так і кінцевих споживачів. Блокчейн може сприяти захисту від підробок і збільшити ефективність роботи логістичних ланцюгів.

Інтеграція розумних систем управління виробничими процесами (smart management systems) є ключовим аспектом модернізації, спрямованим на підвищення продуктивності та зниження витрат у постконфліктному відновленні. Ці системи дозволяють підприємствам отримувати дані в режимі реального часу, що дає змогу контролювати кожен етап виробництва, відстежуючи всі операції — від використання матеріалів до продуктивності працівників та споживання енергії.

Конкурентна перевага:

- Централізоване управління всіма етапами виробництва.
- Зниження людського фактора.

- Автоматизація прийняття рішень для підвищення ефективності. Проблема, яку вирішить:

- Низька продуктивність через ручне управління.
- Непослідовність у плануванні та виконанні виробничих завдань.
- Високі витрати через неефективний контроль.

Завдяки цьому підприємства можуть швидко реагувати на будь-які відхилення, зменшуючи ймовірність збоїв та простоїв, а також оптимізуючи витрати. Інтернет речей (IoT) відіграє важливу роль у впровадженні цих систем, оскільки дозволяє інтегрувати обладнання, датчики та системи управління в єдину мережу, яка забезпечує детальний моніторинг та аналіз даних. Наприклад, у промисловому виробництві це означає можливість моніторингу температури, тиску, споживання електроенергії та зносу компонентів обладнання, що допомагає попередити технічні несправності, забезпечити своєчасне технічне обслуговування та уникнути непередбачуваних зупинок.

Конкурентна перевага:

- Автоматизація збору даних у реальному часі.
- Віддалений контроль за виробничими процесами.
- Підвищення безпеки виробництва. Проблема, яку вирішить:
- Відсутність оперативної інформації про стан обладнання.
- Проблеми з моніторингом у важкодоступних місцях.
- Затримки в усуненні неполадок

Це суттєво підвищує загальну ефективність роботи підприємства, знижуючи затрати на ремонт та обслуговування. Розумні системи управління також дозволяють оптимізувати використання ресурсів. Завдяки алгоритмам машинного навчання ці системи здатні аналізувати великі обсяги даних і визначати оптимальні параметри виробничих процесів, що знижує втрати матеріалів і забезпечує енергозбереження. Наприклад, у сільському господарстві завдяки IoT-системам можна оптимізувати зрошування полів, враховуючи погодні умови та потреби рослин, що знижує обсяги використання води та добрив.

Крім того, smart management systems сприяють підвищенню якості продукції. Завдяки моніторингу параметрів виробничих процесів, таких як швидкість, температура, вологість та інші, можна оперативно виявляти відхилення, які можуть негативно вплинути на кінцевий продукт. Це дозволяє уникати виробничого браку та знижує собівартість продукції, оскільки підприємству не потрібно витратити ресурси на переробку або утилізацію дефектних товарів.

Загалом, інтеграція розумних систем управління виробничими процесами значно підвищує гнучкість та конкурентоспроможність підприємств у постконфліктний період, сприяючи швидкому відновленню та стійкому економічному зростанню.

Впровадження цифрових платформ для управління ланцюгами постачання (supply chain management) є важливою складовою підвищення ефективності та надійності логістики, особливо в агропромисловому секторі, де точність і швидкість є ключовими для збереження якості продукції. Завдяки таким платформам можна створити єдину інтегровану систему, яка дозволяє відстежувати весь процес постачання — від виробника до кінцевого споживача. Це забезпечує підприємства важливими даними щодо запасів, оптимізує транспортні витрати і допомагає уникнути затримок.

Використання блокчейн-технологій у таких платформах відкриває можливості для підвищення прозорості ланцюгів постачання, оскільки блокчейн дозволяє кожному учаснику отримувати доступ до децентралізованої бази даних, де зберігається вся інформація про переміщення товарів. Це особливо корисно для забезпечення відстежуваності продуктів, що є важливим фактором для споживачів і партнерів, оскільки вони можуть отримати повну інформацію про походження, якість та умови зберігання товарів. Така система підвищує довіру, адже блокчейн унеможливорює маніпуляції з даними та забезпечує надійність інформації на кожному етапі ланцюга.

Для агропромислових підприємств такі цифрові рішення також допомагають контролювати запаси та уникати перевитрат. Наприклад, автоматизовані системи можуть моніторити обсяг продукції на складах у режимі реального часу, що дозволяє ефективніше планувати транспортування і забезпечувати своєчасне постачання. Крім того, такі системи забезпечують можливість швидкої адаптації до змін у попиті, що допомагає уникати перевантаження складів або дефіциту продукції.

Використання технологій штучного інтелекту (ШІ) на цих платформах може значно покращити точність прогнозування попиту та оптимізації маршрутів. ШІ здатний аналізувати великі обсяги даних щодо історичних продажів, сезонних коливань і тенденцій на ринку, що дозволяє підприємствам краще розуміти потреби споживачів і оптимізувати процес постачання, що в кінцевому підсумку знижує витрати і підвищує ефективність.

Сучасні технології, як-от дрони та супутниковий моніторинг, здатні значно підвищити ефективність управління врожайністю в агросекторі, надаючи можливість підприємствам оптимізувати витрати, підвищувати якість продукції та впроваджувати сталі методи ведення сільського господарства. Дрони, зокрема, дозволяють здійснювати точний контроль стану посівів, що забезпечує швидке виявлення проблем, як-от пошкодження рослин, дефіцит вологи, поживних речовин або наявність шкідників. Така оперативна діагностика дозволяє аграріям швидше реагувати на загрози для врожаю, що мінімізує ризики його втрат і сприяє збільшенню загальної врожайності.

Супутниковий моніторинг, з іншого боку, пропонує значно ширші масштаби спостережень. З його допомогою можна відстежувати динаміку росту рослин на великих територіях і отримувати інформацію про кліматичні умови, вологість ґрунту та температуру. Це дає можливість прогнозувати врожайність на основі різноманітних факторів, таких як історія погоди та ґрунтові характеристики, дозволяючи оптимізувати планування та ухвалювати обґрунтовані рішення щодо посівних і збиральних кампаній. Інтеграція таких

даних з аграрними інформаційними системами допомагає підприємствам не лише знижувати витрати, а й досягати більш стабільних і стійких результатів, що є необхідною умовою для тривалого економічного розвитку.

Використання технологій для точного землеробства також сприяє оптимальному використанню ресурсів, таких як добрива та вода. Дрони та супутникові зображення дозволяють здійснювати адресну обробку полів, що зменшує витрати і знижує негативний вплив на екологію. Наприклад, завдяки змінним нормам внесення добрив можна уникнути перенасичення ґрунту хімікатами, що позитивно впливає на його стан та забезпечує сталий розвиток екосистеми.

Використання сучасних технологій для підвищення ефективності охоплює широкий спектр можливостей, які сприяють не лише збільшенню продуктивності, але й адаптації економіки до нових викликів та забезпеченню її довгострокової стійкості. Автоматизація виробничих процесів дозволяє значно прискорити виробництво, зменшити залежність від людського фактора та підвищити точність виконання операцій. Це особливо важливо для галузей, які потребують високої точності, як-от машинобудування чи хімічна промисловість. Завдяки автоматизації компанії можуть краще витримувати конкурентний тиск і оптимізувати витрати, що підвищує їхню конкурентоспроможність на світовому ринку.

Оптимізація ланцюгів постачання, у свою чергу, дозволяє підвищити прозорість і відстежуваність на всіх етапах — від отримання сировини до доставки кінцевому споживачеві. Застосування технологій блокчейн у цьому контексті надає можливість захистити від ризиків фальсифікації та поліпшити довіру між партнерами, оскільки кожен етап ланцюга може бути відстежений і підтверджений. Для секторів, пов'язаних з харчовою та фармацевтичною продукцією, це є критичним аспектом, який позитивно впливає на якість і безпеку продукції.

Розумне управління ресурсами дозволяє підприємствам підвищити рентабельність і зменшити екологічний слід. Наприклад, застосування методів точного землеробства в агропромисловості, таких як диференційне внесення

добрих і води на основі супутникових даних і моніторингу, дає змогу мінімізувати витрати ресурсів та водночас підтримувати високу продуктивність. У промисловості технології, як-от обробка великих обсягів даних (Big Data), дозволяють аналізувати та прогнозувати витрати, що знижує ризик перевитрати ресурсів і сприяє стабільному розвитку.

Крім того, впровадження таких рішень сприяє сталому розвитку, оскільки дозволяє підприємствам працювати екологічніше, мінімізуючи викиди шкідливих речовин та використання невідновлюваних ресурсів. Сучасні технології стимулюють використання відновлюваних джерел енергії та зменшення викидів вуглецю, що підвищує екологічну відповідальність і стійкість економіки до екологічних викликів. Це допомагає підприємствам відповідати на зростаючий попит споживачів і партнерів на екологічно чисту продукцію.

Отже, комплексний підхід, що включає автоматизацію, ефективне управління ланцюгами постачання, оптимізацію ресурсів і сталий розвиток, забезпечує високу конкурентоспроможність та адаптивність економіки до сучасних умов і викликів глобального ринку. Це дозволяє українським підприємствам не тільки відновитися, але й вийти на новий рівень розвитку, де вони можуть ефективніше протистояти економічним і політичним загрозам, забезпечуючи тим самим довгострокову стабільність і ріст економіки.

3.3 Створення сприятливого інституційного середовища для підприємств
Для ефективного відновлення економіки та стимулювання підприємницької активності в Україні після воєнної агресії важливо створити сприятливе інституційне середовище, яке дозволить бізнесу розвиватися стабільно та передбачувано. Інституційне середовище охоплює правову, фінансову та адміністративну бази, які визначають умови для діяльності підприємств та інвесторів. Це середовище має на меті підтримувати прозорі та ефективні правила гри, захищати права власності, а також створювати сприятливий клімат для залучення інвестицій та інновацій. Детальніше розглянемо кожен з цих аспектів:

Для створення стабільного інституційного середовища особливо важливо забезпечити функціонування правової системи, яка б гарантувала передбачуваність і справедливість. Верховенство права означає, що всі підприємства, незалежно від їх розміру та галузі діяльності, повинні дотримуватися однакових правових норм. Це знижує ризики для інвесторів і сприяє впевненості в майбутньому розвитку бізнесу.

Судова реформа включає кілька аспектів. Перш за все, забезпечення незалежності судів від будь-якого зовнішнього тиску є критично важливим. Довіра до судів і їхньої здатності вирішувати конфлікти об'єктивно є наріжним каменем інвестиційної привабливості країни. Для цього потрібно підвищити кваліфікацію суддів, особливо у сферах, пов'язаних з економікою, бізнесом та міжнародними контрактами, що сприятиме якісному вирішенню господарських спорів.

Також слід впроваджувати сучасні технології у судовий процес — наприклад, електронне подання позовів, онлайн-розгляд справ та електронний документообіг. Це не лише прискорює розгляд справ, але й робить процес більш прозорим. Важливим напрямом є боротьба з корупцією, яка забезпечить прозорість та справедливість рішень.

Надійний захист прав власності є одним із базових факторів, який впливає на рішення підприємців інвестувати в економіку країни. Інвестори та бізнесмени повинні бути впевнені, що їхня власність, як матеріальна, так і нематеріальна, не буде незаконно конфіскована чи вилучена. Це особливо важливо для України, де після війни відбудова та захист власності стануть пріоритетом для стабілізації економічного зростання.

Законодавча база має включати ефективні механізми захисту інтелектуальної власності, патентів, торгових марок та комерційних таємниць. Це дозволить бізнесу розвивати інноваційні продукти та технології без побоювань, що їхні розробки будуть викрадені чи скопійовані. Для цього необхідно розробити ефективні механізми контролю та реєстрації прав власності, включаючи швидке реагування на порушення, чіткі процедури судового захисту

та суворі покарання для порушників.

Ефективне регулювання контрактних відносин дозволяє мінімізувати ризики, пов'язані з виконанням зобов'язань між сторонами. Чіткі і стандартизовані правила для укладання контрактів сприяють стабільності бізнес-середовища, зменшуючи конфлікти, пов'язані з умовами договорів. Це включає створення стандартних шаблонів для договорів, які можуть бути використані для різних типів бізнес-відносин, а також спрощення процедури вирішення спорів через арбітраж або суд.

Впровадження електронних контрактів та цифрових підписів є надзвичайно важливим аспектом, що дозволяє укласти угоди на відстані та зменшує витрати на їх адміністрування. Електронні контракти, визнані юридично, знижують потребу у фізичній присутності під час укладання угод, що є зручним як для вітчизняного, так і для міжнародного бізнесу. Такі контракти можуть включати вбудовані механізми контролю та автоматизації певних дій (наприклад, платежів) при виконанні умов договору. Це дозволить зробити бізнес-процеси більш надійними, зменшити ризик людських помилок і підвищити ефективність управління.

Механізми вирішення спорів, зокрема арбітражні та медіаційні служби, дозволяють знизити навантаження на судову систему та пришвидшити вирішення конфліктів між бізнес-партнерами. Розвиток альтернативних способів вирішення спорів підвищує гнучкість та зручність бізнес-відносин, що позитивно впливає на загальний рівень задоволеності підприємств правовою системою.

У підсумку, ефективна правова база є критичним компонентом сприятливого інституційного середовища, оскільки вона забезпечує впевненість бізнесу у стабільності, прозорості та захисті їхніх прав.

Надійний доступ до фінансових ресурсів є критично важливим для стимулювання розвитку підприємництва, особливо в період післявоєнного відновлення економіки. Важливо сприяти розвитку банківського сектору, який має надавати доступні кредити як для великих підприємств, так і для малого та середнього бізнесу (МСБ). Підтримка мікрофінансових організацій також

дозволить покращити доступ до фінансування для дрібних підприємців та стартапів, які часто не можуть відповідати жорстким вимогам банків.

Державні грантові програми для МСБ, зокрема у стратегічно важливих галузях, таких як агросектор, технологічні інновації та зелена енергетика, стимулюватимуть інноваційний розвиток та швидке відновлення економіки. Гранти можуть надаватися підприємцям на конкурентній основі, що забезпечить ефективне використання бюджетних ресурсів. Також актуальним є впровадження програм гарантування кредитів, за яких держава частково покриває ризики банків, що стимулює їх надавати кредити зниженої процентної ставки малому бізнесу. Це дозволить знизити бар'єри для отримання позик, особливо для підприємців у регіонах, які найбільше постраждали від війни.

Стабільна монетарна політика є основою фінансової стабільності та інвестиційної привабливості країни. Центральний банк України повинен проводити політику, спрямовану на контроль інфляції, що включає регулювання грошової маси та відповідне встановлення облікової ставки. Це допоможе утримати стабільність обмінного курсу, що надзвичайно важливо для іноземних інвесторів, які оцінюють ризики у валютних коливаннях. Стимування інфляції та контроль валютного курсу також посилюють довіру до національної валюти, що сприяє залученню інвестицій і створенню стабільного середовища для розвитку бізнесу.

Крім того, важливо застосовувати інструменти монетарної політики, такі як інтервенції на валютному ринку, з метою підтримки стабільності національної валюти. В умовах післявоєнної відбудови необхідно зменшувати інфляційні очікування та ризики, адже нестабільна валюта робить бізнес-інвестиції менш привабливими, особливо для іноземних підприємців. Прозорі і передбачувані кроки з боку центрального банку сприяють укріпленню довіри як внутрішніх, так і міжнародних інвесторів.

Податкові стимули можуть суттєво вплинути на розвиток бізнесу, зокрема на інвестиції в інноваційні проєкти та активність у відновленні економіки. Серед актуальних заходів — зниження податків на прибуток для новостворених

підприємств на перші декілька років діяльності, що допоможе їм зміцнити на ринку. Також доречним є надання податкових кредитів на інвестиції в інновації та екологічні технології, що дозволить підприємствам впроваджувати новітні рішення та сприятиме розвитку стійкої економіки.

Підприємства, що відновлюють чи розширюють свою діяльність у регіонах, які зазнали значних збитків через війну, можуть отримати податкові пільги або звільнення від податків на певний період. Це допоможе відновити економічну активність у найбільш постраждалих районах та створить умови для розвитку місцевих громад. Зниження податків на заробітну плату або на обладнання також може стати дієвим стимулом для бізнесу, сприяючи його розширенню та залученню нових працівників. Таким чином, формування стабільної фінансової бази через доступ до фінансування, підтримання стабільної монетарної політики та ефективну податкову систему створить сприятливе середовище для розвитку бізнесу та відновлення економіки в Україні.

Зменшення адміністративних бар'єрів є ключовим фактором для стимулювання підприємницької активності, адже бюрократичні перешкоди часто стають однією з основних причин затримки в розвитку бізнесу. Важливо впроваджувати електронні системи для реєстрації підприємств, що дозволить скоротити час і витрати на відкриття нового бізнесу. Система "єдиного вікна" для надання адміністративних послуг забезпечить підприємцям можливість зосередитися на своїх основних завданнях, замість того щоб витрачати час на оформлення паперових документів та спілкування з різними установами. Цифрові інструменти для подання звітності та отримання ліцензій створять зручну та прозору процедуру реєстрації, що зменшить корупційні ризики та дозволить швидше виконувати необхідні формальності.

Важливим кроком є впровадження електронного документообігу на всіх етапах взаємодії з державними установами, що дозволить значно пришвидшити процеси подання і розгляду заявок. Окрім цього, зручні електронні платформи для подання податкової та фінансової звітності допоможуть підприємцям заощадити

ресурси та знизити витрати на адміністрування бізнесу.

Отримання дозволів і ліцензій є обов'язковим процесом для багатьох видів діяльності, і оптимізація цього процесу сприятиме економічній активності. Важливо забезпечити прозорі та чітко визначені вимоги до отримання дозволів, що допоможе знизити рівень адміністративного тиску на підприємців. Впровадження чітких стандартів і термінів для розгляду заявок та видачі дозволів може суттєво знизити ризик затримок, які негативно впливають на плани підприємців і можуть призводити до непередбачуваних витрат. Важливо також запровадити механізми автоматизації процесів, що дозволять уникати суб'єктивного впливу чиновників на результати розгляду заявок.

Ще одним кроком до покращення процесу є впровадження онлайн-систем для подання заявок і моніторингу їх статусу. Це забезпечить підприємцям можливість відслідковувати етапи розгляду заявки в реальному часі, що підвищить прозорість процесу і забезпечить додаткову передбачуваність для бізнесу.

Створення інформаційно-консультативних центрів для підприємців забезпечить їм доступ до кваліфікованих консультацій з юридичних, фінансових та технологічних питань. У таких центрах підприємці можуть отримати допомогу в подоланні правових і фінансових труднощів, що є важливою підтримкою на етапі становлення бізнесу. Такі центри можуть бути платформою для проведення тренінгів, семінарів та курсів з підвищення кваліфікації для підприємців та їхніх працівників, що дозволить оновлювати знання в різних сферах, від менеджменту до використання сучасних технологій.

Організація подібних заходів сприяє формуванню мережі контактів між підприємцями, що сприятиме обміну досвідом та розвитку співпраці між бізнесом і державними структурами. Інформаційні центри можуть також надавати доступ до баз даних і аналітичних матеріалів, які допоможуть підприємцям ухвалювати більш обґрунтовані бізнес-рішення.

Таким чином, формування сприятливого адміністративного середовища шляхом спрощення регуляторних процедур, оптимізації процесу отримання

дозволів та ліцензій, а також створення інформаційних центрів сприятиме підвищенню ефективності та стабільності бізнесу, що є ключовим фактором для відновлення економіки в Україні після війни.

Запровадження спеціальних економічних зон (СЕЗ) може стати потужним інструментом для стимулювання інвестицій та розвитку економіки. СЕЗ створюють привабливі умови для інвесторів через надання податкових пільг, знижених митних зборів та спрощених регуляторних процедур, що сприяє значному зниженню витрат на відкриття та ведення бізнесу. У таких зонах особливо важливо підтримувати формування галузевих кластерів, де підприємства можуть об'єднуватися в єдині екосистеми. Це дозволяє компаніям співпрацювати, ділитися ресурсами, досвідом та технологіями, що підвищує конкурентоспроможність як окремих підприємств, так і всієї галузі в межах СЕЗ.

СЕЗ також забезпечують підвищення мобільності капіталу та створюють можливості для розвитку інфраструктури, оскільки інвестиції в дороги, енергетичні мережі та комунікації роблять їх більш привабливими для бізнесу. Успішні приклади з інших країн свідчать, що СЕЗ можуть стимулювати створення нових робочих місць і підвищити інноваційну активність підприємств, особливо якщо такі зони підтримуються державно-приватним партнерством, що посилює взаємодію між інвесторами та урядом.

Інноваційний розвиток потребує створення інфраструктури, яка стимулюватиме новаторські проекти. Одним із важливих напрямів є створення технопарків, інкубаторів стартапів та науково-дослідних центрів. Такі структури можуть стати інноваційними хабами, які об'єднують дослідників, підприємців та інвесторів для розробки нових продуктів і технологій. Держава повинна також розробити програми фінансування для стартапів, які сприятимуть залученню молодих підприємців у різні сектори економіки, зокрема в технологічні галузі, що мають великий потенціал зростання. Це може включати гранти, пільгові кредити, а також підтримку досліджень і розробок для створення інноваційної продукції, здатної конкурувати на міжнародних ринках.

Крім того, розвиток інноваційних екосистем сприятиме поширенню сучасних технологій і знань у різних секторах економіки, що дозволить підвищити продуктивність і ефективність роботи підприємств. Наприклад, впровадження індустрії 4.0, яка охоплює автоматизацію виробничих процесів та використання штучного інтелекту, дозволить підприємствам працювати більш ефективно і знижувати витрати.

Створення системи партнерства між бізнесом та науковими установами сприятиме розвитку нових технологій і збільшенню інноваційної активності. Науково-дослідні проекти, які підтримуються як державою, так і приватним сектором, можуть стати основою для розробки унікальних технологій, здатних забезпечити конкурентні переваги. Така співпраця може включати спільні дослідницькі проекти, програми обміну кадрами та надання грантів на проведення прикладних досліджень. Залучення кваліфікованих науковців до бізнес-сектору також сприятиме інтеграції нових знань і технологій у виробничі процеси.

Стимулювання співпраці може відбуватися через створення науково-інноваційних консорціумів — об'єднань, що надають бізнесу доступ до передових досліджень і результатів розробок у провідних наукових установах. Співпраця в межах таких консорціумів дозволяє швидше впроваджувати інновації та отримувати доступ до кваліфікованих кадрів, що важливо для підприємств, які прагнуть підвищити свою конкурентоспроможність.

Електронне урядування є важливим елементом для створення прозорого бізнес-середовища та зменшення корупційних ризиків. Перехід державних послуг на цифрові платформи дозволяє суттєво підвищити прозорість управлінських процесів і спростити доступ до необхідних послуг. Завдяки впровадженню онлайн-систем для реєстрації підприємств, подачі звітності, отримання дозволів та ліцензій підприємці можуть виконувати всі адміністративні формальності через Інтернет, що суттєво знижує потребу у фізичному контакті з чиновниками і тим самим зменшує можливості для корупційних зловживань. Також важливим елементом є автоматизація обробки документів, що дозволяє уникнути людського

фактора, який є частою причиною корупційних дій.

Впровадження електронного урядування сприяє підвищенню ефективності державних установ, оскільки цифрові платформи дозволяють значно скоротити час обробки запитів. Наприклад, система «єдиного вікна» забезпечує можливість отримання декількох адміністративних послуг в одному місці, що економить час та ресурси бізнесу. Крім того, використання відкритих даних дозволяє громадськості та бізнесу відстежувати діяльність державних органів у режимі реального часу, що підвищує відповідальність та прозорість рішень уряду.

Для ефективної боротьби з корупцією важливе значення мають системні антикорупційні заходи, що передбачають створення чіткої інституційної структури для моніторингу та розслідування корупційних злочинів. Одним з основних компонентів є створення незалежних антикорупційних органів, таких як спеціалізовані антикорупційні бюро або комісії, які мають повноваження для розслідування правопорушень та притягнення винних до відповідальності. Ці органи повинні бути незалежними від політичного впливу та мати доступ до достатніх ресурсів для ефективної діяльності.

Крім того, для підвищення ефективності боротьби з корупцією важливе значення має впровадження електронної системи відстеження діяльності чиновників та державних установ, яка дозволяє моніторити прийняття рішень, використання бюджетних коштів та укладення контрактів. Важливим є також створення системи електронного звітування та електронних аукціонів для державних закупівель, що знижує можливості для маніпуляцій та корупційних зловживань.

Суворі покарання за корупційні правопорушення, такі як високі штрафи, обмеження права на зайняття посад, конфіскація незаконно набутого майна та навіть кримінальна відповідальність, є ще одним важливим кроком у боротьбі з корупцією. Такі санкції допомагають підвищити рівень відповідальності серед державних службовців та покращують довіру суспільства та бізнесу до державних інституцій. Важливим аспектом є також підвищення обізнаності населення про антикорупційні заходи та стимулювання громадян до повідомлення про випадки

корупції, що сприяє формуванню антикорупційної культури в суспільстві.

Сінгапур є яскравим прикладом країни, яка змогла створити одне з найбільш сприятливих інституційних середовищ для бізнесу завдяки комплексному підходу до державного управління, захисту прав власності та підтримки підприємництва. Однією з ключових особливостей є ефективна та незалежна судова система, яка забезпечує швидке та справедливе розв'язання спорів, що суттєво зміцнює довіру бізнесу та інвесторів. Закони в Сінгапурі чітко регламентують правила ведення бізнесу, створюючи прозорі та передбачувані умови для підприємців. Це поєднання суворого дотримання законодавства з активною підтримкою інновацій та розвитку малого і середнього бізнесу зробило країну лідером у глобальних рейтингах легкості ведення бізнесу.

Сінгапур також виділяється своєю підтримкою інноваційної діяльності, зокрема через урядові програми фінансування та партнерство між державним і приватним секторами для розвитку високотехнологічних галузей. Державні установи активно залучають іноземні інвестиції, створюючи умови для міжнародних корпорацій, що сприяє перенесенню нових технологій та розширенню ринку праці. Стратегічні інвестиції в освіту та перекваліфікацію кадрів дозволили країні сформувати кваліфіковану робочу силу, яка відповідає високим вимогам сучасних ринків.

Німеччина є ще одним прикладом успішного інституційного середовища для підтримки підприємництва, особливо малого та середнього бізнесу (МСП), які становлять основу її економіки. Уряд Німеччини впровадив комплексну систему підтримки МСП, яка включає програми грантів та податкові стимули для інвестування в нові технології та інновації. Держава активно фінансує програми перекваліфікації та розвитку кадрів, що допомагає підприємствам адаптуватися до змін у ринкових вимогах і технологічних тенденціях.

Німеччина також відома своїми технопарками та інкубаторами стартапів, які пропонують малим і середнім підприємствам доступ до науково-дослідних центрів та висококваліфікованих спеціалістів. Важливим елементом є розвиток кластерів, де підприємства однієї галузі можуть співпрацювати, обмінюватися

знаннями та ресурсами, що стимулює впровадження інновацій і підвищує конкурентоспроможність продукції. Німецький підхід також передбачає інвестування у програми «зеленої» економіки, зокрема підтримку проектів, спрямованих на зниження екологічного впливу, що дозволяє бізнесу одночасно відповідати сучасним екологічним вимогам та зміцнювати свої позиції на міжнародному ринку.

Ці приклади Сінгапуру та Німеччини демонструють, як ефективні інституційні практики, які поєднують прозорість, підтримку інновацій, і забезпечення сприятливих умов для бізнесу, можуть сприяти стабільному економічному розвитку, підвищенню конкурентоспроможності та залученню інвестицій.

Для успішного впровадження інвестиційних стратегій важливо забезпечити послідовність та сталість реформ. Незавершені реформи можуть створити нестабільність, знизити довіру інвесторів та уповільнити економічне зростання. Відсутність довготривалої стратегії, яка б охоплювала як короткострокові, так і довгострокові цілі, може призвести до непослідовних політичних рішень, які створюють зайві ризики для підприємців та інвесторів. З метою подолання цієї проблеми необхідно розробити єдину стратегію реформ, яка матиме широкий політичний консенсус. Це допоможе забезпечити стабільність, навіть у разі змін у державному керівництві, та сприятиме розвитку чітких інституційних основ для бізнесу. Важливим кроком також є моніторинг та оцінка впроваджених реформ, що дозволить вчасно коригувати напрямок діяльності та досягати максимальних результатів.

Реформи можуть стикатися з внутрішнім опором з боку груп інтересів, які мають вигоду від збереження статус-кво. Це може включати певних чиновників, бізнес-групи або політичні еліти, які використовують поточну ситуацію для власної вигоди. Щоб подолати цей опір, важливо проводити просвітницьку роботу серед населення та бізнесу, акцентуючи увагу на перевагах нових заходів, зокрема на можливостях залучення інвестицій, розвитку інновацій, створення нових робочих

місць та зниження корупції. Реформи мають бути прозорими та включати постійне інформування громадян про їхні цілі та досягнення, що сприятиме підтримці з боку суспільства та зменшить вплив протидії з боку зацікавлених груп.

Відновлення інституційного середовища та реалізація масштабних реформ потребують значних ресурсів, знань та технологій, які можна отримати через міжнародну підтримку. Співпраця з такими організаціями, як Світовий банк, Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Європейський Союз, надає доступ до важливих ресурсів та передових практик у сфері інституційних реформ. Залучення міжнародних експертів та використання їхніх рекомендацій сприяє створенню умов для інвестицій та поліпшенню бізнес-клімату. Крім того, фінансування від міжнародних донорів дозволяє зменшити тиск на державний бюджет. Це може включати гранти та кредитні програми, що спрямовані на підтримку підприємництва, технологічну модернізацію та підвищення кваліфікації робочої сили.

Висновок до Розділу 3

Розділ 3 був присвячений обґрунтуванню ключових пропозицій для економічного відновлення України, і його висновки демонструють конкретні результати та рекомендації, які можуть стати основою для стабільного зростання країни в постконфліктний період.

Проведений аналіз інвестиційних стратегій виявив, що залучення зовнішнього капіталу та підтримка внутрішніх інвесторів є основою для відновлення пошкоджених виробничих потужностей та інфраструктури. Розрахунки та приклади міжнародного досвіду підтверджують, що створення спеціальних економічних зон із податковими пільгами та спрощеними регуляторними вимогами може суттєво підвищити інтерес іноземних інвесторів до участі у відбудові України. Інвестиції у соціальну інфраструктуру, модернізація обладнання та впровадження інноваційних технологій закладають основу для сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності економіки.

Пропозиції щодо створення прозорої правової бази мають вирішальне значення для забезпечення довіри інвесторів та мінімізації ризиків, що підкріплено прикладами успішних реформ в інших країнах.

Аналіз сучасних технологій у виробничих процесах показав, що впровадження розумних систем управління (smart management systems), блокчейн-рішень у логістиці, дронів та супутникових технологій для моніторингу сільськогосподарських процесів, а також систем штучного інтелекту (AI) і машинного навчання (ML) може забезпечити значне підвищення продуктивності та оптимізацію витрат. Логічні схеми, створені в цьому розділі, демонструють, як технологічні рішення вирішують конкретні проблеми, зокрема дефіцит кваліфікованої робочої сили, низьку ефективність логістичних систем та застарілі виробничі підходи. Цифровізація та автоматизація процесів забезпечують підприємствам України можливість відповідати сучасним вимогам глобального ринку.

Створення сприятливого інституційного середовища є вирішальним фактором для відновлення економіки. Результати аналізу показали, що впровадження електронного урядування, антикорупційних механізмів та реформування судової системи сприяє підвищенню прозорості та ефективності бізнес-процесів. Особливий акцент зроблено на програмах підтримки малого та середнього бізнесу через грантове фінансування, пільгові кредити та субсидії. Такі заходи є необхідними для стимулювання економічної активності в постраждалих регіонах. Адміністративне спрощення, включаючи створення механізмів "єдиного вікна", дозволяє знизити витрати часу та ресурсів на ведення бізнесу, що особливо важливо для швидкого відновлення підприємств.

Таким чином, результати дослідження вказують на необхідність комплексного підходу до економічного відновлення України, який поєднує залучення інвестицій, впровадження інноваційних технологій та вдосконалення інституційного середовища. Це дозволить не лише подолати наслідки війни, але й закласти основу для довгострокового сталого розвитку, підвищення конкурентоспроможності та покращення якості життя населення.

ВИСНОВКИ

1. Проведене дослідження вказує на те, що воєнні дії завдали значних збитків промисловості та аграрному сектору України. Розпад виробничих потужностей, руйнування інфраструктури та загальні економічні втрати значно знизили обсяги виробництва, експортні можливості та рівень зайнятості населення. Наявність значного обсягу постраждалих ресурсів вказує на те, що відновлення потребує комплексного підходу, значних інвестицій та стратегічного планування для відбудови економіки.

2. Одним з ключових чинників для відновлення економіки є залучення міжнародних інвестицій та розвиток внутрішнього інвестиційного потенціалу. Спеціальні економічні зони та податкові пільги можуть стати ефективними інструментами для створення сприятливого клімату для інвесторів. Проте, виявлено необхідність вдосконалення правової бази, особливо в аспектах захисту прав інвесторів та забезпечення прозорості процедур, що сприятиме довірі з боку міжнародних партнерів.

3. Використання сучасних технологій, таких як автоматизація, цифровізація, Інтернет речей, а також точне землеробство в аграрному секторі, можуть суттєво підвищити продуктивність та ефективність підприємств. Інновації не тільки скорочують витрати, але й забезпечують стабільність виробництва навіть у кризових умовах. Виявлено, що підприємства потребують підтримки держави в отриманні доступу до новітніх технологій і сприяння міжнародних партнерів у фінансуванні та впровадженні цих рішень.

4. Дослідження підтвердило, що малий і середній бізнес є важливою складовою для швидкого відновлення економіки. МСБ забезпечує локальну зайнятість і економічну активність у постраждалих регіонах, тому державна підтримка у вигляді пільгового кредитування, грантів і податкових пільг є необхідною. Наявні програми підтримки потребують оптимізації, зокрема спрощення умов доступу та розширення фінансування, щоб стимулювати розвиток МСБ та інтеграцію місцевого бізнесу у відбудову економіки.

5. Війна суттєво вплинула на соціальну стабільність, викликавши зростання рівня безробіття та збільшення рівня бідності населення. Міграція та втрати кваліфікованої робочої сили створюють додаткові бар'єри для відновлення підприємств, а також знижують можливість відбудови місцевої економіки. Рекомендовано розробити програми перекваліфікації та підтримки повернення працівників до рідних регіонів, а також забезпечити фінансування навчання нових кадрів для промислових та аграрних підприємств.

6. Для ефективного відновлення економіки необхідно забезпечити сприятливе інституційне середовище, яке включає прозору правову систему, ефективне урядування та мінімізацію корупційних ризиків. Впровадження електронного урядування та антикорупційних механізмів дозволить підвищити ефективність державного управління та полегшити адміністративне навантаження на бізнес. Рекомендовано продовжити реформи, спрямовані на зміцнення судової системи, впровадження "єдиного вікна" для адміністративних послуг і забезпечення прозорості державних процедур.

7. Міжнародний досвід відновлення після воєнних конфліктів, таких як "План Маршалла" в Європі, показує важливість міжнародної підтримки для відновлення економіки. Україна має можливість скористатися цим досвідом, залучивши допомогу міжнародних організацій для фінансування відбудови та модернізації економіки. Створення сприятливого середовища для співпраці з міжнародними партнерами дозволить залучити необхідні ресурси для реконструкції інфраструктури, зокрема транспортної, енергетичної та виробничої, що є основою для економічного зростання.

8. . Відновлення економіки України потребує чітких стратегічних пріоритетів, серед яких ключову роль відіграють залучення іноземних інвестицій, стимулювання МСБ, розвиток інновацій та підтримка соціально-економічної стабільності. Держава повинна забезпечити стабільне правове середовище та активно впроваджувати реформи, що сприятимуть економічній стійкості та конкурентоспроможності.

Інституційні зміни, спрямовані на підвищення прозорості, ефективності та довіри до державних структур, допоможуть створити умови для тривалого розвитку економіки в післявоєнний період. Таким чином, проведене дослідження показало, що відновлення промислового та агропромислового секторів України є складним, багатогранним завданням, яке потребує комплексного підходу, значних інвестицій та підтримки міжнародної спільноти. Дотримання запропонованих рекомендацій забезпечить стійке економічне зростання, підвищення якості життя населення та закладе основу для майбутньої економічної стабільності країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Система виробничого циклу – FORESTER. *FORESTER*. URL: <https://forester-crane.com/uk/yakist-i-sertifikati/sistema-virobnichogo-tsiklu/#:~:text=У%20виробничий%20цикл%20входять%20основні,прямий%20вплив%20на%20предмет%20праці.>
2. Застосування теорії організації в корпоративному управлінні / Д В Маляр // Ефективна економіка №12 2015. *Журнал «Ефективна економіка» - наукове фахове видання з питань економіки.* URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4692#:~:text=В%20теорії%20організації%20розглядаються%20такі,3>
3. Показники фінансового аналізу: що дають, як порахувати, де застосовуються. *Фінансова академія Актив - №1 в дистанційному навчанні.* URL: <https://finacademy.net/ua/materials/article/pokazateli-finansovogo-analiza-predpriyatiya>
4. Суть НТП та інноваційної діяльності. - Бібліотека BukLib.net. *Головна - Бібліотека BukLib.net.* URL: <https://buklib.net/books/29736/>
5. *Головна – Авдіївська міська військова адміністрація Покровського району Донецької області.* URL: https://avdvca.gov.ua/files/2021/December/Посібник_Регуляторна%20політика%20органів%20місцевого%20самоврядування_compressed.pdf
6. Чому українське зерно стало проблемою для Європи і України. Пояснюємо причини і наслідки - BBC News Україна. *BBC News Україна.* URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cg31j1g4l4do>
7. Як війна вплинула на інвестиційний клімат України. Думки експертів. *propertytimes.com.ua.* URL: https://propertytimes.com.ua/mnenie/yak_viyna_vplinuла_na_investitsiynyi_klimat_ukrayini_dumki_ekspertiv
8. Німецьке "економічне диво" - Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002 роки) Навч. посібник. *Політологія: Онлайн бібліотека - Книги, підручники, реферати, лекції.* URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-9544.htm>

9. *NV* *новини*. URL: <https://nv.ua/ukr/amp/shcho-take-plan-marshalla-i-yak-vin-mozhe-dopomogti-ukrajini-50241295.html>.
10. Грошово-кредитна (монетарна) політика. Фінансова абетка. *Суспільне Новини*. URL: <https://susplne.media/amp/1461-grosovo-kreditna-monetarna-politika-finansova-abetka/>
11. Соціальна ринкова економіка: основні орієнтири для України. URL: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=fdf09040-c287-9b41-fb80-f1d8620ab725&groupId=252038.
12. Відновлення Японії після Другої світової війни. Чи допоможе цей досвід Україні?. *Бізнес Цензор*. URL: https://ampbiz.censor.net/columns/3405454/vidnovlennya_yaponiyi_pislya_drugoyi_svitovoyi_viyiny_chy_dopomoje_tseyi_dosvid_ukrayini.
13. Післявоєнна відбудова: чим може бути корисний Україні кейс Іраку. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/2/687733/index.amp> (дата звернення: 15.11.2024).
14. Рік після Афганістану: що змінила найбільша зовнішньополітична поразка Джо Байдена. *Європейська правда: вибори в США, вступ до ЄС та НАТО*. *Новини для України*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/08/19/7145231/index.amp> (дата звернення: 15.11.2024).
15. Післявоєнна відбудова: уроки з досвіду Балкан. *Бізнес Цензор*. URL: https://ampbiz.censor.net/columns/3330248/pislyavoyenna_vidbudova_uroky_z_dosvid_u_balkan.
16. Відмови на кордоні на основних глобальних ринках. URL: [https://hub.unido.org/sites/default/files/publications/SCA%20Report%20Ukraine\(UA\)%20\(2\)_compressed.pdf](https://hub.unido.org/sites/default/files/publications/SCA%20Report%20Ukraine(UA)%20(2)_compressed.pdf).
17. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua->

[smb-2024.pdf](#).

18. У новому звіті ПРООН розкриває інноваційні підходи до фінансування протимінної діяльності в Україні. *UNDP*. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/u-novomu-zviti-proon-rozkryvaye-innovatsiyeni-pidkhody-do-finansuvannya-protymynnoyi-diyalnosti-v-ukrayini>

19. Звіт про прямі збитки інфраструктури, непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України, та попередня оцінка потреб України у фінансуванні відновлення. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/07/NRC_CLEAN_Final_Jul1_Losses-and-Needs-Report.pdf.

20. Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/09/June_Damages_UKR_Report.pdf.

21. Палікот О. Дев'ять мільйонів українців живуть у бідності: як війна збільшує прірву між бідними і багатими. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/yak-viyna-rozdilyaye-ukrayintsiv-bizhentsi-pereselentsi/33105710.html>

22. Фінансові результати діяльності великих та середніх підприємств за січень–червень 2024 року (експрес-випуск). URL: <https://stat.gov.ua/uk/news/finansovi-rezultaty-diyalnosti-velykykh-ta-serednikh-pidpryyemstv-za-sichen-cherven-2024-roku#:~:text=3a%20січень–червень%202024р.,позитивний%20–%20298,0%20млрд>.

23. Тарасовський Ю. Україна за три квартали більш ніж на четверть наростила експорт агропродукції, вартість зросла на \$1,4 млрд – *Forbes.ua*. *Forbes.ua* | Бізнес, мільярдери, новини, фінанси, інвестиції, компанії. URL: <https://forbes.ua/news/ukraina-bilsh-nizh-na-chetvert-narostila-eksport-agroproduksii-vartist-zrosla-na-14-mlrd-23102024-24332>

24. Головна | Державна служба статистики України. *Головна* | *Державна служба статистики України*. URL: <https://stat.gov.ua/>

25. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. *Головна* | *Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг*. URL: <https://www.nerc.gov.ua/c/>

26. Воєнні баланси продовольства в Україні. Частина 1. Виробництво. *АПК-Інформ*. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/topic/1526079> .

27. Тарасовський Ю. УЗА через посуху в липні вчергове понизила оцінку врожаю – Forbes.ua. *Forbes.ua* | *Бізнес, мільярдери, новини, фінанси, інвестиції, компанії*. URL: <https://forbes.ua/news/uza-cherez-posukhu-v-lipni-vchergove-ponizila-otsinku-vrozhayu-31072024-22744>

28. Україна швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099062823034041908/pdf/P18017401fe8430010af21016afb4ebc8c4.pdf>.

29. Прасад А. Український коридор. Із портів Великої Одеси у лютому експортували рекордні 8 млн т вантажів – Forbes.ua. *Forbes.ua*. *Бізнес, мільярдери, новини, фінанси, інвестиції, компанії*. URL: <https://forbes.ua/news/ukrainskiy-koridor-iz-portiv-velikoi-odesi-u-lyutomu-eksportovali-rekordni-8-mln-t-vantazhiv-01032024-19600>

30. Як змінювалася середня вартість пального за останні п'ять років. *Слово і Діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/11/04/infografika/ekonomika/yak-zminyuvalasya-serednya-vartist-palnoho-ostanni-pyat-rokiv>

31. Зернова угода: важливість українського зерна у світі. *creditstore.com.ua*. URL: <https://creditstore.com.ua/blog/zernovoe-soglasenie-vaznost-ukrainskogo-zerna-v-mire>

32. Сінгапур: шлях від руйнування до успіху. *Прозорі міста - Наснажуємо місцеву владу до прозорості та підзвітності*. URL: <https://transparentcities.in.ua/news/sinhapur-shliakh-vid-ruinuvannia-do-uspikhu>

33. Рецепт дива: що робила Польща для зростання економіки?. URL: <https://restoration.gov.ua/press/news/71634.html>.
34. Закордонні спеціальні економічні зони КНР : URL: <https://doi.org/10.15407/chinesest2019.02.029>.
35. Industry 4.0. IT-Enterprise – your one-stop platform for digital transformation | www.it.ua. URL: <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/industry-4>
36. Radware Captcha Page. *Radware Captcha Page*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minenergo-zacikavlene-u-modernizaciyi-elektroenergetiki-ukrayini-na-bazi-najsuchasnishih-tehnologij>
37. Internet of Things, IoT URL: <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/internet-veschej-internet-of-things-iot>
38. Частіше, ніж здається. Де та для чого використовують штучний інтелект. *Projector – Creative & Tech Online Institute*. URL: [https://prjctr.com/mag/aicases#:~:text=Штучний%20інтелект%20\(AI\)%20–%20це,раніше,%20може%20виконати%20тільки%20людина](https://prjctr.com/mag/aicases#:~:text=Штучний%20інтелект%20(AI)%20–%20це,раніше,%20може%20виконати%20тільки%20людина).
39. Гудзь О.Є., Степасюк О.С. Сучасний вимір конкурентоспроможності аграрної сфери: виклики та перспективи // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Економіка, аграрний менеджмент та бізнес»
40. Загородній А. Г. Оцінювання привабливості ринків реалізації продукції в процесі формування стратегії розвитку підприємства / А. Г. Загородній, В. М. Чубай // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – Вип. 250, Т. III. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009
41. Маркіна І. А. Методичні питання ефективності управління / І. А. Маркіна // Фінанси України. – 2000.
42. Отенко І. П. Ефективність як основне поняття та критерій діяльності підприємства. Бізнес Інформ. 2020. №6. С. 190–195. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-6-190-195>.

43. Петков О. І. Економічна ефективність підприємств та фактори впливу на неї. Український журнал прикладної економіки. 2021. Том 6, № 1. С. 392-399. URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/ujae_2021_r01.pdf#page=392.
44. Гарафонова О. І., Василюк Н. Концептуальні підходи до процесу управління ефективністю діяльності бізнес-організацій. Науковий журнал "ECONOMIC SYNERGY". 2022. Вип. 3(5). С. 27-37. URL: <https://doi.org/10.53920/ES-2022-3-3>.
45. Місько Г. А. Сутність поняття результативність та ефективність в менеджменті. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2020. № 3-4(276-277). С. 97-102. URL: [http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2020/276-277/pdf/%D0%9D%D0%92%203-4%20\(276-277\)%202020.pdf#page=97](http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2020/276-277/pdf/%D0%9D%D0%92%203-4%20(276-277)%202020.pdf#page=97).
46. Назаренко І. Економічний зміст ефективності діяльності підприємств. Галицький економічний вісник. 2022. №3(76). С. 15-22. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/39218/2/GEB_2022v76n3_Nazarenko_I-Economic_content_of_the_15-22.pdf.
47. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник. Київ: КНЕУ, 2013. 779 с
48. Касап Р.В. Наукові підходи до визначення сутності ефективності діяльності підприємства. Зб. тез Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. молодих вчених та здобувачів вищої освіти: «Тенденції та перспективи розвитку економіки, підприємництва, торгівлі, біржової діяльності в умовах глобалізації» (Кам'янець-Подільський, 21 листопада 2019 року). Кам'янець-Подільський, 2019. С. 211-216.
49. Баглаєва Н. С., Суховєєва Ю. А. Теоретична сутність поняття економічна ефективність діяльності підприємства. Вісник СНТ ННІ бізнесу і менеджменту ХНТУСГ. 2020. Вип. 2. С. 98-101.
50. Боднажевський В. А., Коверга А. В. Шляхи підвищення ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства. Економіка підприємства:

актуальні проблеми та перспективи розвитку : матеріали XII наук.-практ. конф. (м. Херсон, 25 трав. 2017 р.). Херсон : ХНТУ, 2017. С. 71-73.

51. Бегун Т. Ю., Олійник Н. М. Організаційно-економічне забезпечення технічного переоснащення аграрних підприємств України. Приазовський економічний вісник: Електронний науковий журнал. 2018. № 6 (11). С. 86- 91.

52. Батракова Т. І. Управління ефективністю діяльності підприємства – запорука його успішного функціонування. Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2015. Том 19. No 2. С. 13-19.

53. Коваленко М.В., Фоніна Я.В., Дейнеко К.А. Особливості управління ефективністю діяльності підприємств в умовах економіки управління. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2018 р. No 4 (103). С. 120-126. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2018/4_2018/17.pdf

54. Ярославський А. О. Економічна ефективність діяльності підприємства: теоретичний аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 20, ч. 3. С. 174–177. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_3_2018ua/38.pdf

55. Гарафонова О. І., Василюк Н. Концептуальні підходи до процесу управління ефективністю діяльності бізнес-організацій. Науковий журнал “ECONOMIC SYNERGY”. 2022. Вип. 3(5). С. 27–37. DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2022-3-3>

56. Бородіна О. Базові тренди повоєнної трансформації економіки України: бюджетна децентралізація, індустрія 4.0, регіональний енерго менеджмент. Journal of Innovations and Sustainability. 2022. Vol. 6 (1). DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2022.06.01.04>.

57. Klaus Schwab (2016). 4 Industrial Revolution: what it means, how to respond. WEF. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond> (the date of access: 01.11.2022)

58. Bondar K. (2017). What is in reality Industry 4.0? InnovaCima. URL: <https://web.archive.org/web/20180101021727/> (the date of access: 21.10.2022)
59. Kunz D. B. The Marshall Plan reconsidered : a complex of motives / Diane B. Kunz // Foreign Affairs. – 1997. – Vol. 76. – № 3. – P. 162–170
60. Ball N., Halevy T. Making Peace Work: The Role of the International Development Community. Washington D.C. : Overseas Development Council. 1996. 132 p.
61. Barakat S., Hoffman, B. Post-Conflict Reconstruction: Key Concepts, Principal Components and Capabilities. Post-conflict Reconstruction Strategies. International Colloquim, Stadtschlaining, June 23–24 1995. Stadtschlaining, 1995. P. 75–96.
62. Bessel R. Germany 1945: From War to Peace. London, New York, Sydney, Toronto : Simon&Schuster, 2009. 522 p.
63. Carbonnier G. Conflict, Postwar Rebuilding and the Economy: A Critical Review of the Literature. WSP Occasional Paper. 1998. № 2. 64 p. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/38682/WS-OP%2002.pdf>
64. Dulles A.W. The Marshall Plan. Oxford : Berg Publishers, 1993. 160 p.
65. Galtung J. Pioneer of Peace Research. New York Dordrecht London : Springer Heidelberg, 2013. 191 p.
66. Galtung J. Violence, Peace, and Peace Research. Journal of Peace Research. 1969. Vol. 6. №. 3. P. 167–191.
67. Gender and Armed Conflicts: Challenges for Decent Work, Gender Equity and Peace Building Agendas and Programs / Date-Bah, E. and others. Geneva : Recovery and Reconstruction Department, 2001. 70 p.